

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

**Španělská středomořská politika za vlády
Felipe Gonzáleze**

Vypracoval: Filip Svoboda
Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Kunská
Akademický rok: 2005/2006

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 18. května 2006

OBSAH

Úvod	4
I. Vztahy Španělska s vybranými státy Středomoří během přechodu k demokracii.....	7
1.1 Tradice vztahů Španělska se severní Afrikou	7
1.2 Teritoriální problémy – eskalace napětí v Magrebu.....	8
1.2.1 Západní Sahara	8
1.2.2 Ceuta a Melilla	9
1.2.3 Zlepšení vztahů s Marokem	10
1.3 Postoj k arabsko-izraelskému konfliktu	11
II. Vláda socialistů Felipe Gonzáleze před vstupem do ES	13
2.1. Politické, bezpečnostní, ekonomické a demografické aspekty vztahů Španělska ve Středomoří	13
2.2 Nová středomořská politika	16
2.3 První kroky vlády Felipe Gonzáleze a překážky pro uskutečnění její středomořské politiky	18
III. Vláda socialistů Felipe Gonzáleze po vstupu do ES	20
3.1 Vliv vstupu Španělska do ES na jeho vztahy ve Středomoří	20
3.1.1 Zemědělství a rybolov	20
3.1.2 Normalizace vztahů s Izraelem a španělská snaha o řešení blízkovýchodního konfliktu	21
3.1.3 Ohniska napětí ve Středomoří	22
3.2 Konec studené války - nový prostor pro španělskou politiku v Evropě.....	24
3.2.1 Dialog 5+5.....	26
3.2.2 Konference o bezpečnosti a spolupráci ve Středomoří	26
3.2.3 Obnovená středomořská politika.....	27
3.2.4 Válka v Perském zálivu a další bezpečnostní rizika	28
3.2.5 Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU (SZBP).....	29
3.3 Euro-středomořské partnerství	30
3.4 Propojení zájmů Španělska a Evropské unie.....	33
Závěr.....	35
Resumé	38
Seznam použité literatury	39
Příloha č. 1: Zakládající státy Euro-středomořského partnerství v roce 1995. (EN)	44
Příloha č. 2: Tabulka - srovnání vybraných států regionu.....	45

Úvod

Středozemní moře je v evropské kultuře nesmazatelně zapsáno jako jeviště rozkvětu starověkých civilizací. Také díky tomu, že mu přísluší první místo na světě v rozloze mezi vnitřními moři, bylo tehdy velice frekventovanou zónou námořní plavby, obchodu a komunikace vůbec. Kromě toho bylo také Středozemní moře často dějištěm konfliktů a střetů a protější břehy tedy nejen spojovalo, ale také rozdělovalo. Poté, co došlo mezi 7. a 8. stoletím k expanzi islámu z Blízkého východu přes severní Afriku až do Španělska, stal se antagonismus mezi křesťanstvím a islámem hlavním důvodem pro rozdělení Středozemního moře. Islám vytlačil křesťanství na sever a oddělil ho od okolního světa, čímž dal impuls ke vzniku Evropy a evropské identity jako takové.

Španělsko leží na jihozápadním okraji Evropy a od Afriky ho dělí jen několik málo kilometrů Gibraltarského průlivu. Má tak díky své geografické poloze výjimečně výhodné postavení pro zprostředkovávání styků mezi oběma kontinenty. V dějinách Iberského poloostrova se tato skutečnost několikrát velmi výrazně projevila. Proto je existence zahraniční politiky Španělska zaměřené na arabské středomořské státy (a to především státy na severozápadním břehu Afriky) velice důležitou součástí jeho vnějších vztahů, ačkoliv byla pro Španělsko tato geografická zóna prioritou jen vzácně. Po spojení španělských království a dokončení *reconquisty* v 15. století se s objevem Ameriky pozornost evropských námořních velmocí zaměřila na kolonizaci vzdálených území. Začalo tak období rozsáhlých koloniálních expanzí a došlo ke vzniku španělské říše v Americe, což mělo i vedlejší vliv v podobě snížení zájmu Španělska o středomořský prostor. Průmyslová revoluce, která proběhla v Evropě od konce 18. století, způsobila, že je dnes mezi severním a jižním břehem Středomoří hluboká propast ve stupni ekonomického rozvoje. Severoafrické a blízkovýchodní státy jsou závislé na obchodu s Evropou, která potřebuje především jejich surovinové zdroje.

Pojem Středomoří¹ se objevuje často ve velice odlišných kontextech a je s ním nakládáno tak, že se jeho význam obvykle liší případ od případu. V rámci politické geografie by mohl označovat ty státy, které mají alespoň část své hranice shodnou s pobřežím Středozemního moře. V takovém případě by tedy zahrnoval množství evropských, afrických a asijských států s velice odlišnými vnitřními poměry a jeho použití by nemělo, kromě použití

¹ Tento termín se v evropském prostředí často používá s rozdílnými významy, v agendě Evropské Unie označuje obvykle arabské přímořské státy, spolu s Izraelem, územím Palestiny a Jordánskem, jak vyplývá z textu Pace M., *The Ugly Duckling of Europe: The Mediterranean in the Foreign Policy of the European Union*, *Journal of European Area Studies*, Vol.10, No 2, 2002.

v čistě geografickém kontextu, rozumné opodstatnění. Častěji se souhrnně pod termínem Středomoří označují pouze některé z jeho subregionů, kterými jsou částečně státy Magrebu či Mašreku² včetně Izraele, a dále Turecko, Malta, Kypr či evropské státy. Tato práce nahlíží Středomoří především z pohledu Španělska a chápe ho jako souborné označení Izraele, Jordánska a těch arabských států, které mají část svých hranic shodnou s pobřežím Středozemního moře.

Zájmy Španělského království ovšem směřují v naprosté většině případů do oblasti západního Středomoří, kterou se zde rozumí státy Magrebu. Z nich se přednostnímu zacházení dostává Marockému království, se kterým Španělsko přímo sousedí prostřednictvím svých posledních afrických území, Ceuty a Melilly, a jinak je dělí pouhých 14 kilometrů šířky Gibraltarského průlivu. Mezi oběma státy existují neopomenutelné historické vazby a v posledních letech se podařilo zvýšit i propojení jejich ekonomik, ačkoliv v absolutním měřítku se stále nejedná o převratné změny.

Úhelným kamenem španělských středomořských vztahů jsou tedy vztahy s Marokem, zatímco Alžírsko a Libye jsou pro Španělsko důležité především jako zdroje energetických surovin. S koncem frankismu a přechodem k demokracii na konci 70. let prochází španělská zahraniční politika procesem hlubokých změn. Do popředí se dostává snaha opustit politickou periferii a stát se součástí evropského integračního procesu. Zároveň ale Španělsko čelí výzvám, které souvisejí s problematikou vzájemných vztahů zemí Magrebu a které většinou nežádoucím způsobem ovlivňují také španělské zájmy v regionu.

Předmětem této práce je analýza španělské zahraniční politiky zaměřené na středomořský region a soustředí se na období socialistické³ vlády Felipe Gonzáleze (1982-1996). Výchozím bodem je komplikovaná situace, která v tomto regionu vykristalizovala v období přechodu k demokracii, a proto je věnován potřebný prostor i předešlým událostem. Určující jsou z tohoto pohledu zpočátku především vztahy s Marokem, dále pak s Alžírskem a s Libyí. Protože chcí klást důraz na pozdější rozšíření bilaterálních forem spolupráce o multilaterální rámec středomořské politiky, je také nezbytné věnovat pozornost španělskému přístupu k izraelsko-arabskému konfliktu, který má klíčovou roli pro mezinárodní vztahy ve východní části Středomoří.

V 80. letech se Španělsko postupně odklání od dosavadní koncepce vztahů s Magrebem. Protože bilaterální přístup považuje za neúčinný při uklidňování častých konfliktů a za

² Magreb a Mašrek jsou souborná označení pro arabské státy ležící na Západ, resp. na Východ od Libye.

³ Španělská dělnická socialistická strana (Partido Socialista Obrero Español) byla legalizována v roce 1976 a poprvé zvítězila ve volbách v roce 1982.

neschopný řešit komplexní problematiku vztahů Severu a Jihu, přiklání se k názoru, že je třeba vytvořit v regionu nový multilaterální rámec vztahů a buduje si zároveň účinkováním v tomto procesu svou mezinárodní pozici. Tento proces se dá rozčlenit do několika navazujících fází, kterými muselo Španělsko projít, aby bylo možné tuto vizi uskutečnit. Především muselo rozšířit své aktivity ve východní části Středomoří a udržovat dobré vztahy se všemi státy v regionu, aby mohlo vystupovat jako důvěryhodný člen mezinárodního společenství.

Tato změna přístupu ovšem zahrnovala i kooperaci s ostatními evropskými státy a od konce 80. let se proto tato problematika řešila především v institucích ES. Španělsko bylo v této době nepochybně jedním z motorů evropské středomořské politiky a spolu s Francií mělo asi největší podíl na tom, že se pozornost evropských států po pádu železné opony nesoustředila pouze na Východ, ale zároveň i na situaci na jižní hranici tehdejší Dvanáctky. V rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky byla na podzim roku 1995 podepsána v Barceloně společná deklarace 27 států⁴, která zahájila činnost Euro-středomořského partnerství. Tento akt představuje vyvrcholení španělské středomořské politiky, k němuž směřovala během předchozích let vlády Felipe Gonzáleze (1982-1996), který v následujícím roce prohrál volby a byl vystřídán na postu premiéra.

Tato práce si klade za cíl nalézt odpovědi na otázky: jaké byly vztahy Španělska se státy Magrebu během přechodu k demokracii (1975-1982); jakou změnu středomořské politiky přinesla socialistická vláda Felipe Gonzáleze; jak Španělsko změnilo po vstupu do Evropských společenství (ES) svůj postoj k vybraným státům ve středomořské oblasti (Izrael, Maroko, Alžírsko, Libye)⁵ a jaké byly motivy španělského úsilí o vznik politiky Euro-středomořského partnerství v rámci Evropské Unie.

Při psaní práce jsem vycházel z anglicky a španělsky psaných článků a knih, které byly částečně dostupné v knihovně Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, ale potřebné zdroje jsem získal hlavně v zahraničních univerzitních knihovnách (Berlín a Salamanca). Značnou část materiálů jsem také dohledal v internetových databázích. Jako přehledná a velmi obsáhlá příručka mi posloužila kniha Richarda Gillespieho *Spain and the Mediterranean* (2000).

⁴ 15 členů EU a Alžírsko, Malta, Maroko, Tunisko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, území Palestiny, Sýrie, Kypr, Turecko.

⁵ Tyto země měly nedořešené konflikty s okolními státy v regionu (či přímo se Španělskem) a existovaly mezi nimi tedy překážky pro vytváření regionální spolupráce, o jejíž vznik Španělsko usilovalo.

I. Vztahy Španělska s vybranými státy Středomoří během přechodu k demokracii

1.1 Tradice vztahů Španělska se severní Afrikou

Během 7. století se rozšiřoval islám z oblastí Blízkého východu všemi směry a začátkem 8. století pronikla muslimská vojska i na Iberský poloostrov. Ten se stal trvalou součástí rozmachu arabské civilizace na příštích bezmála 800 let a stal se jedním ze středisek středověké vzdělanosti. V severních částech poloostrova existovala křesťanská království, jejichž vnitřní uspořádání i společnost se od jižní, muslimské části výrazně odlišovala. Toto rozdělení trvalo až dokud nebylo dobyto, po definitivním sjednocení španělských království na konci 15. století, poslední arabské město, Granada. Vztahy s muslimskou Afrikou se poté dlouhou dobu příliš nerozvíjely a představy, které se k ní pojily, zůstávaly negativně zabarvené. Vědomí neurčité hrozby spojené s jižním břehem se oživilo během občanské války (1936-39), kdy byl převrat zahájen vojenskými oddíly rozmístěnými v Maroku a na straně pučistů bojovaly i jednotky složené z afrických rekrutů.

Jedním z velkých traumat španělské historie, které bylo již nesčetněkrát rozebíráno a vyhodnocováno, byl průběh a důsledky prohrané války se Spojenými státy v roce 1898, díky níž přišla Španělská monarchie o zbytky svého koloniálního panství a s velkou nevolí musela s definitivní platností přijmout fakt, že její slavná minulost již dávno neodpovídá jejím možnostem. V mocenském uspořádání tehdejšího světa se mohla řadit přinejlepším do druhé kategorie. Zahraniční politika, kterou Španělsko od této doby provozovalo, měla jasně stanovené geografické limity a nebýt velmocenských zájmů Velké Británie a Francie v severní Africe, věnovalo by se Španělsko spíše vlastní vleklé vnitropolitické krizi, pro níž byla porážka roku 1898 silným katalyzátorem. Španělské angažmá v severní Africe začalo ve 20. století jako součást vyjednávání Srdečné dohody mezi Velkou Británií a Francií z roku 1904, jejímž doplňkem se stala francouzsko-španělská dohoda o rozdělení sfér zájmu v Maroku. Bez nadsázky je možno prohlásit, že po valnou většinu 20. století bylo zaujetí středomořským prostorem pro španělskou zahraniční politiku charakteristické a postfrankistické „znovuobjevení Evropy“ tak pro ní znamenalo zásadní historickou změnu.

1.2 Teritoriální problémy – eskalace napětí v Magrebu

1.2.1 Západní Sahara

Vztahy se severní Afrikou, které mladá španělská demokracie zdědila po čtyřiceti letech frankistického režimu, byly od první chvíle velice napjaté. To bylo dáno především tím, že Španělsko jako poslední evropský stát neopustilo svá území na africkém kontinentě a navíc vykonávalo správu na teritoriu Španělské (dnes Západní) Sahary. Již dva roky poté, kdy marocké království získalo nezávislost v roce 1956, získalo od Španělska Tarfayu a na konci 60. let pak bylo předáno Rabatu území Sidi Ifni. Marocký král Hasan II. pokračoval ve vyvíjení tlaku na španělskou koloniální správu, aby dosáhl naplnění ostatních teritoriálních nároků Maroka vůči svému severnímu sousedovi.⁶ Jeho další kroky směřovaly právě k převzetí správy nad Západní Saharou. Dosáhnout tohoto cíle se Hasan II. pokoušel vznášením požadavků na půdě OSN a vystupňováním nenásilné nacionální kampaně, jejímž vyvrcholením bylo uspořádání „Zeleného pochodu“ v listopadu roku 1975. Tyto kroky pak měly donutit Španělsko k ústupkům. Maroko již dlouhou dobu reklamovalo své historické nároky na toto území, kterému nikdy nepřiznalo právo na nezávislost. Stejným způsobem o dané území projevovala zájem také Mauretánie a zůstat stranou nechtělo ani Alžírsko, regionální rival Maroka.

Postoupení území Západní Sahary Maroku a Mauretánii listopadovou trojstrannou dohodou z Madridu v roce 1975 mělo pro Španělsko za důsledek velmi ostrou kritiku jak ze strany exilových politických představitelů obyvatel postoupeného území, tak ze strany Alžírka či v mezinárodním fóru. Alžírsko bylo především nespokojené s tím, že nedostalo žádnou příležitost vstoupit do vyjednávání a ztratilo tak možnost jakkoli na této události profitovat (na rozdíl od Maroka a Mauretánie). Fronta Polisario⁷ byla proto podporována a vyzbrojována z Libye a hlavně z Alžírka, které se prezentovalo jako hlavní obhájce zájmů obyvatel Západní Sahary, ačkoliv alžírská politika byla spíše důsledkem nespokojenosti s posílením pozice regionálního rivala.

Fakticky tedy již od předání území Maroku a Mauretánii v roce 1976 bylo Španělsko, které právě vstupovalo do období hlubokých vnitropolitických změn, vystaveno silnému zahraničnímu tlaku. Došlo tak s přispěním Alžírka ke vzniku účelové organizace, která

⁶ Šlo o Západní Saharu, Ceutu a Melillu a několik ostrůvků u marockého pobřeží.

⁷ Politická organizace usilující o osamostatnění Západní Sahary, jejíž zkratka byla vytvořena z Popular Front for the Liberation of Saguia el-Hamra and Río de Oro.

požadovala nezávislost Kanárských ostrovů na základě jejich příslušnosti k africkému kontinentu. Z území Alžírsko začala také vysílat radiová stanice „Svobodný hlas Kanárských ostrovů“. Alžírsko navíc podporovalo teroristickou organizaci ETA, zablokovalo obchodní dohody a snažilo se o otevření tématu poafričtění Kanárských ostrovů také v Organizaci africké jednoty.⁸

Španělská středopravicová vláda pod vedením A. Suáreze usilovala o uklidnění rozbourané situace a nespokojenost se projevovala i na vnitropolitické scéně. Opoziční strany, PSOE a komunistická strana, totiž také kritizovaly uzavření smlouvy v Madridu bez zohlednění práva na sebeurčení obyvatel Západní Sahary. Madrid tedy postupně upravil svůj výklad trojstranné dohody z listopadu 1975 a změnil tak částečně svoji pozici v daném konfliktu. Konstatoval, že vyhlášení suverenity Maroka nad územím Západní Sahary by muselo předcházet referendum místních obyvatel, které by případnou anexi schválilo. Španělsko předalo Maroku pouze správu této oblasti, a to do doby konání referenda, která ovšem nebyla nijak blíže specifikována. Podle Španělska byla tato interpretace přípustná. Toto prohlášení ovšem bylo přijato v Rabatu s rozhořčením, protože jeho pohled na danou situaci byl odlišný a Maroko považovalo odklon od ujednání z Madridu za nemyslitelný.

1.2.2 Ceuta a Melilla

Svoji nespokojenost začalo Maroko již brzy potvrzovat konkrétními kroky. Zatímco s Alžírskem se Španělsku v letech 1976 a 1977 již podařilo urovnat obchodní spory a PSOE docílila ukončení rozhlasového vysílání „Svobodného hlasu Kanárských ostrovů“, španělsko-marocké vztahy se v roce 1978 znatelně zhoršily, neboť ve svých projevech ministr zahraničí Marcelino Oreja zmiňoval proces dekolonizace Západní Sahary jako neukončený. Vyjednávání dohod o rybolovu v roce 1979 tak bylo započato v nepřátelském klimatu, neboť docházelo k zadržování španělských rybářských lodí a Rabat začal opět otevřeně požadovat předání španělských enkláv Ceuty a Melilly. K tomu začal ze stejných, tedy historických, důvodů požadovat i předání pobřežních ostrůvků ve Středozemním moři. Teprve návštěva krále Juana Carlose I. s početnou delegací v polovině června dokázala prolomit vzájemné neshody a 29. června byla podepsána první přechodná dohoda o rybolovu. Přesto zůstávaly vztahy napjaté a ani po výměně ministra zahraničí (José Pedro Pérez-Llorca nastoupil po demisi Oreji v roce 1980) nedošlo ke zlepšení situace. Alžírsko nadále podporovalo občasně

⁸ Tusell J. and Soto A. (eds.), *Historia de la transición (1975-1986)* (Madrid, Alianza, 1996), p. 210.

vojenské útoky Fronty Polisario na marocké jednotky a po Španělsku požadovalo aktivnější postoj a zahájení jednání se zástupci Fronty Polisario. To ale Španělsko odmítlo.

Zpochybňování příslušnosti Kanárských ostrovů ke Španělsku ztratilo na významu po jednání Rady ministrů Organizace africké jednoty 23. června 1981, kde byla potvrzena španělská suverenita. K dosažení tohoto cíle musela španělská diplomacie vyvinout značné úsilí, v roce 1978 vzniklo v subsaharské Africe několik ambasad a byly uzavřeny dohody o spolupráci a pomoci s několika státy v regionu.

1.2.3 Zlepšení vztahů s Marokem

Po změně předsedy vlády na začátku roku 1981 začalo období zlepšování vztahů s Marokem. Ihned při nástupním projevu Leopoldo Calvo Sotelo zdůraznil přátelskou povahu vztahů a při dojednávání dalších přechodných smluv o rybolovu byly učiněny určité ústupky. Problematika Západní Sahary přestala hrát ve vzájemných vztazích tak důležitou roli, jakou hrála dříve, a podařilo se i najít kompromisní prozatímní řešení ohledně Ceuty a Melilly, když v prosinci 1982 Maroko připustilo, že k jejich získání nepoužije násilí.⁹ Již od roku 1966 navíc maročí představitelé propojují otázku předání Ceuty a Melilly s návratem britského Gibraltarů Španělsku.

V zájmu vyjednávání dohod o rybolovu a udržování dobrých vztahů s Marokem se Madrid v průběhu 80. let stále více přikláněl k volnějším výkladu marockých kompetencí v Západní Sahaře. V dohodě o rybolovu Maroko umožnilo Španělsku lovit ve všech vodách, nad nimiž vykonávalo plnou suverenitu nebo se nacházely v jeho pravomoci.¹⁰ Použití této formulace znamenalo pro Maroko dílčí úspěch, protože ji považovalo za příznivou pro jeho výklad vztahu Maroka a Západní Sahary.

Záměr vstoupit do NATO, ke kterému se předchozí předseda vlády Adolfo Suárez stavěl přinejmenším zdrženlivě, byl přijat vládou Calva Sotela na jaře roku 1981. Vzápětí byl na vnitropolitické scéně důsledně kritizován levicovými stranami a vzbudil obavy i v Maroku, zvláště pak možnost, že by byly na Iberském poloostrově instalovány rakety s nukleárními hlavicemi. V tomto případě se však povedlo situaci uklidnit a předejít tak vzniku bezpečnostní

⁹ González Campos J., *Las pretensiones de Marruecos sobre los territorios españoles en el Norte de África (1956-2002)* (Documento de Trabajo N 15/2004).

¹⁰ Salomón M., *Spain: Scope enlargement towards the Arab World and the Maghreb*, in Algieri F. and Regelsberger E. (eds.), *Synergy at Work. Spain and Portugal in European Foreign Policy*, (Bonn, Europa Union Verlag, 1996), pp. 102-103.

krize. Jako další prostředek k uvolnění napětí byla využita i vyhlídka blížícího se vstupu Španělska do Evropských společenství. Od konce 70. let vedl Madrid s Bruselem přístupové rozhovory a během této doby byly marockým představitelům vysvětleny důsledky vstupu Španělska a také výhody, které by mohla přinést vzájemná spolupráce.¹¹

Na uvedených událostech je možné pozorovat, že se Španělsko často nacházelo v nepříjemné situaci, kdy bylo nuceno velmi uvážlivě vyrovnávat své vztahy k oběma znepráteným stranám a bylo tak vtahováno do konfliktu, z jehož průběhu ani výsledku mu neplynul žádný přímý prospěch. Důsledkem uzavření trojstranné dohody z roku 1975 a ukvapeného přenechání správy Maroku bylo prudké zvýšení nestability v regionu, tedy pravý opak toho, co by si Španělsko přálo. Časté vznášení teritoriálních nároků vůči Španělsku tedy pramenilo do značné míry z jeho neobratné politiky v konfliktu o Západní Saharu. Jako příklad nám zde může posloužit role Alžírsko v účelovém independistickém hnutí Kanárských ostrovů, jehož činnost bezvýhradně podporovalo a na jehož vzniku mělo rozhodující podíl. V kontextu marocko-alžírského sporu se na toto hnutí dá nahlížet jako na neoficiální součást alžírské zahraniční politiky, která sloužila jako další prostředek nátlaku na Španělsko.

1.3 Postoj k arabsko-izraelskému konfliktu

S východní částí Středomoří nemělo Španělsko příliš rozvinuté vztahy, úhelným kamenem jejich vzájemných kontaktů se stal blízkovýchodní konflikt mezi Izraelem a arabskými státy. Frankistická diplomacie byla po dlouhou dobu vyřazená z mezinárodní scény a jednu z možností k narušení této nedobrovolné izolace viděla ve vyjadřování sympatií k palestinskému úsilí vytvořit samostatný stát. Tento postoj Španělska byl v arabském světě přijímán velice příznivě, ačkoliv ve skutečnosti podpora Palestincům nepřekračovala rámec deklarací OSN a zapadala do schématu „přátelství s arabským světem“. Na druhou stranu za Franka nikdy nedošlo k navázání diplomatických vztahů s Izraelem. Důvodem bylo zmiňované proarabské naladění frankistického režimu, stejně jako spříznění se státy Osy během 2. světové války a jeho fašistická povaha, která vedla Izrael k tomu, aby hlasoval v roce 1949 při jednání OSN proti zrušení bojkotu Španělska z roku 1946.¹²

¹¹ Tusell J. and Soto A. (eds.), *Historia de la transición (1975-1986)*, pp. 211-212.

¹² Segal A., Spain and the Middle East, *The Middle East Journal*, Spring 1991, 45, 2, Academic Research Library, p. 252.

Tato anomálie měla být odstraněna podle rozhodnutí vlády Adolfa Suáreze již na konci 70. let, nicméně několikrát byla normalizace vztahů s Izraelem oddálena z důvodů týkajících se probíhajícího blízkovýchodního konfliktu. V první řadě Španělsko nechtělo ustoupit z názorů, které v tomto konfliktu zaujalo a zastávalo názor, že by se Izrael měl stáhnout ze všech území, která okupoval od roku 1967. K vytvoření trvalého míru pro všechny státy v dané oblasti považovalo také za nutné, aby byly vzájemně uznány všechny státní hranice v oblasti a potvrzena práva na sebeurčení palestinského lidu podle obsahu rezolucí Rady bezpečnosti OSN 242 a 338.¹³

Jásir Arafát přijel v roce 1979 na pozvání španělské vlády do Madridu. Byla tím jasně vyjádřena podpora Palestincům a zároveň to byla i ukázka vstřícného a přátelského postoje Španělska k arabským zemím. Západní židovské organizace tím byly naopak velice pobouřeny a Madrid tak byl na jednu stranu vystaven tlaku (i ekonomickému), aby uznal Izrael, a na druhou stranu na existenci tohoto nátlaku ze strany židovských organizací reagovali choulostivě arabští velvyslanci.¹⁴ Z pohledu Španělska mělo být uznání státu Izrael pragmatickým krokem, který byl v kontextu španělského návratu do Evropy a normalizace zahraničních vztahů nezbytný, nicméně jeho součástí nebyla zásadní změna postoje v blízkovýchodním konfliktu. Kvůli masakru v uprchlických táborech v libanonské Sabře a Šatile v září roku 1982, za které nesla částečnou odpovědnost i izraelská armáda (ačkoliv se masakru přímo neúčastnila), byly na španělské straně pozastaveny přípravy navázání vzájemných vztahů. Za daných okolností by jiná reakce španělské strany jistě také podráždila arabské státy.

¹³ Jedná se o rezoluce OSN, které byly odhlasovány po arabsko-izraelských válkách v letech 1967 a 1973 a které vyzývaly Izrael ke stažení se z okupovaných území; obě strany konfliktu měly zároveň hledat cestu k trvalému usmíření.

¹⁴ Tusell J. and Soto A. (eds.), *Historia de la transición (1975-1986)*, p. 214.

II. Vláda socialistů Felipe Gonzáleze před vstupem do ES

2.1. Politické, bezpečnostní, ekonomické a demografické aspekty vztahů Španělska ve Středomoří

Prvořadým cílem pro španělské politiky na přelomu 70. a 80. let bylo stabilizovat zahraničně-politickou situaci nově se rodící demokracie. Pro Španělsko tak měl být vytvořen jakýsi ochranný obal, v němž by bylo možné soustředit se na vnitřní politicky, sociálně a ekonomicky zaměřené transformační kroky, které tehdy probíhaly. Podáním oficiální přihlášky do ES v roce 1977 byla jasně proklamována priorita demokratického Španělska zapojit se do tohoto západoevropského ekonomického sdružení.

O historické a teritoriální příslušnosti Španělska k Západní Evropě nebylo sporu, ačkoliv hospodářsky bylo nepochybně oproti průměru Evropských společenství značně zaostalé. To bylo důsledkem především sebezničující občanské války na konci 30. let a následným obdobím ekonomické i politické izolace frankistického režimu, který se začal opožděně a pouze částečně otvírat hospodářskému zázraku Západní Evropy až po přijetí nezbytných ekonomických reforem na konci 50. let. Během prvního období utváření demokratického státu mezi lety 1975-1982 bylo dosaženo mezi všemi politickými stranami konsensu v oblasti zahraniční politiky. Její jasně proevropská orientace kontrastovala s nechtí levicových stran ke vstupu do Severoatlantické aliance. Argumentovaly mimo jiné tím, že by po vstupu Španělska do NATO došlo k vychýlení poměru sil ve Studené válce, která již trvala přes 30 let, což by nebylo pro Španělsko a potažmo ani pro Evropu žádoucí.¹⁵

Pro středomořský rozměr španělské politiky byl rozhodující důraz na stabilitu a bezpečnost regionu. Ve skutečnosti sice nebyla příliš pravděpodobná varianta přímého vojenského ohrožení poloostrova, nicméně španělské armádní velení muselo věnovat značnou pozornost možnostem napadení španělských periferních (nekontinentálních) oblastí. Proto obranný plán, který byl schválen v únoru 1980 a který vycházel z vojenské strategie aplikované již od 60. let, považoval za ústřední bod obrany Gibraltarskou úžinu a strategickou

¹⁵ Referendem, které iniciovala PSOE a které proběhlo v březnu roku 1986, bylo schváleno přistoupení Španělska k Severoatlantické alianci bez toho, aby se zapojilo do jejích vojenských struktur. Tato možnost nejlépe vyhovovala vedení PSOE, které hledalo způsob jak splnit své předvolební sliby aniž by utrpěl obraz Španělska v zahraničí těsně po vstupu do ES.

„osu Kanárské ostrovy-Gibraltar-Baleárské ostrovy“.¹⁶ Důraz byl tedy kladen na leteckou a námořní složku vojenských sil, nicméně důležitým prvkem této strategie měla být především její preventivní funkce, tedy prokazatelná obranyschopnost a připravenost chránit španělská zámořská území při jakémkoli pokusu o jejich okupaci. Vstupem do NATO se bezpečnostní situace Španělska nepochybně zlepšila, nicméně Ceuta a Melilla nejsou zahrnuty mezi území, na něž se vztahuje Článek 5 zakládající Washingtonské smlouvy, tedy povinnost vojenské pomoci v případě napadení. Postupem času se ovšem pravděpodobnost vojenského napadení především v důsledku rozvoje vzájemné spolupráce nadále snižovala, a tak se do popředí zájmu dostala jiná témata, která souvisí s bezpečností.

Dalším bezpečnostním rizikem byla dlouhodobá energetická nesoběstačnost Španělska, která byla již tradičně řešena odběrem ropy a zemního plynu z arabských zemí a částečně také z Nigerie.¹⁷ Po ropných krizích v 70. letech dosáhla tato závislost nebývalých rozměrů a především vztahy s Alžírskem a Libyí, nejbližšími zdroji zemního plynu a ropy, nabyly na důležitosti. Špatná bilance zahraničního obchodu s těmito zeměmi byla částečně kompenzována půjčkami, technickou pomocí, stavebními smlouvami a stále více také prodejem zbraní. Pro tyto státy představoval prodej surovin na Západ hlavní zdroj příjmu státního rozpočtu a tvořil také zcela dominantní složku jejich vývozu. Vzájemný vztah tedy nebyl vychýlen ve prospěch jedné strany a bývá tedy označován jako *interdependence*.

Obchod se zbraněmi se v 80. letech stal důležitou položkou zahraničního obchodu Španělska s arabskými státy. Kvůli prodeji zbraní Maroku se vzedmula vlna kritiky, protože vinou probíhajícího konfliktu o Západní Saharu nebylo možné tento čin chápat jako neutrální a nepochybně měl také vliv na průběh ozbrojených bojů. Navíc přes Libyi putovala španělská výzbroj mimo jiné i do Íránu během irácko-iránské války.¹⁸ Tento fakt působí vzhledem k deklarovanému záměru zvyšovat stabilitu a bezpečnost poněkud paradoxně. Je ovšem nutné si uvědomit, že se zdaleka nejedná o vzácný nebo dokonce ojedinělý případ. Krátkodobě si tak Španělsko naklonilo Rabat, což bylo zapotřebí obvykle v období vyjednávání prodloužení smluv o rybolovu. Prodej zbraní je v tomto případě pochopitelný především z obchodního hlediska, neboť z něj plynul zisk, ale zároveň umožňoval Španělsku operovat se znalostmi vojenského vybavení potencionálně nepřátelských států. Bourbonská monarchie, která neměla mezi sousedními státy žádného nepřítele, nebrala v tomto případě na vědomí možná skrytá nebezpečí, a stala se tak na určité období „vynikajícím dodavatelem výzbroje“ pro některé

¹⁶ Pro nástin významu Gibraltarské úžiny viz Romero Bartumeus L., *La relevancia de estrecho en el planeamiento estratégico español*, 20 March 2006, available at www.realinstitutoelcano.org/analisis/630.asp.

¹⁷ Segal A., *Spain and the Middle East*, p. 254.

¹⁸ *Ibidem*, p. 262.

země Třetího světa (poněkud překvapivě vzhledem k pacifistickým postojům, které dlouhodobě zaujímal). Mezi lety 1985-1989 stouply zisky Španělského království z vývozu výzbroje na dvojnásobek.¹⁹ Zároveň je ale vhodné zdůraznit, že jeho výdaje na obranu dlouhodobě klesaly až do druhé poloviny 90. let a dodnes jsou velmi nízké k poměru k HDP i ve srovnání s ostatními velkými evropskými státy.

Demografické ukazatele znázorňovaly začátkem 80. let v severní Africe již delší dobu trvající trend vysokého přírůstku populace a vzhledem k ekonomickým ukazatelům bylo patrné, že bude v regionu nadále stoupat nezaměstnanost. Rozdíl v bohatství mezi státy severního a jižního pobřeží Středozemního moře byl obrovský. V Evropě dosahovalo zhruba desetinásobku oproti průměru jižnějších sousedů a tento nepoměr dával tušit, že při zachování daného trendu začnou pracovní příležitosti v brzké době přitahovat další a další přistěhovalce z méně rozvinutých států. Vnitřní problémy by tak mohly podle očekávání přerůst jejich hranice a Španělsko by nepochybně bylo zasaženo jako jeden z nejbližších bohatých států vlnou migrace. V souvislosti s nedemokratickou povahou režimů na jižním břehu Středozemního moře bylo navíc pravděpodobné, že by se za takovýchto podmínek mohla rozvinout hluboká politická krize. Dalo se očekávat, že jedním z důsledků by pak bylo další zesílení přesunů obyvatelstva do Evropy, což by jistě nevyvolalo příliš vřelou reakci v daných evropských státech.

Postupně se tak největším ohrožením stability v regionu staly problémy tzv. *soft security*, které nesouvisí s přímým vojenským ohrožením. Tím zůstává v první řadě narůstající objem migrace a s ním související organizovaný zločin v podobě nelegálního transportu imigrantů na malých loďkách (*pateras*). Tento způsob dopravy je také ve velké míře využíván k pašování narkotik, což je další dlouhotrvající a obtížně odstranitelný problém charakterizující Gibraltarskou úžinu. Naplno se tyto trendy projeví až v 90. letech, nicméně byly s neblahým tušením předvídaný dlouho dopředu, což ovšem neznamená, že by byly později zcela hladce zvládnuty.

¹⁹ Palou J., *El concepto de potencia media. Los casos de España y México*, 24 Nov 2005, available at <http://www.cidob.org/castellano/publicaciones/Afers/26palou.cfm>.

2.2 Nová středomořská politika

Jak východní, tak západní Středomoří bylo na přelomu 70. a 80. let dějištěm řady větších i menších mezinárodních konfliktů. V tomto období byla povaha vztahů v celém regionu čistě bilaterální a velice často se zakládala na konfrontační strategii, jejímž cílem byla změna teritoriálního uspořádání v regionu. Posilování daného státu mohlo tedy být dosaženo jedině na úkor jiného, a bylo lhostejné zda šlo o přímé územní zisky, či o relativní oslabování protivníka nepřímým ohrožením jeho zájmů.

V zóně Magrebu byla dobrým příkladem této strategie dlouhodobá nevráživost dvou regionálních rivalů, Maroka a Alžírka. Diplomatické aktivity Madridu směřovaly během pravicovostředové vlády Adolfa Suáreze i jeho nástupce z řad UCD, Calva Sotela, v duchu reálné politiky/*Realpolitik* k zajištění vlastní neutrální pozice, bezpečnosti a ochraně svých ekonomických zájmů za pomoci udržování křehké stability mezi oběma zneprátelenými státy. V druhé polovině 70. let se vztahy Španělska s jeho jižními sousedy ocitly v dlouhotrvající krizi, ale postupně se podařilo vytvořit pomocí řady bilaterálních smluv stabilní rámec pro vztahy s těmito severoafrickými státy. Nicméně jejich vzájemná konfrontační politika stále hrozila tím, že by mohla v kterémkoliv okamžiku přerůst v hlubší krizi či vojenský konflikt, který by měl pro Španělsko řadu nepříjemných ekonomických a humanitárních důsledků. Nedá se zde prozatím mluvit o existenci jasně definované koncepce středomořské zahraniční politiky, k jejímu zformulování dochází až po nástupu Felipe Gonzáleze, předsedy PSOE, na post premiéra po volbách v roce 1982.

Monica Salomon upozorňuje, že předchozí strategie „rovnováhy sil“ nebyla dostatečně úspěšná a její aplikování se ve svém důsledku často obracelo proti Španělsku. Proto již v roce 1983 sociálně-demokratická vláda Felipe Gonzáleze poprvé prohlásila, že připravuje novou „globální strategii“ vůči zemím Magrebu.²⁰ Na mezinárodní scéně se transformované, demokratické Španělsko teprve profilovalo a po prolomení konsenzu všech politických stran, ve chvíli kdy bylo zvažováno přistoupení k NATO, otevřela se zároveň široká debata o budoucím směru zahraniční politiky. Vzhledem ke zmíněným komplikacím není divu, že na začátku 80. let zesílilo přesvědčení, že je nezbytné transformovat také španělské vztahy ve středomořském prostoru.

Mezi přední experty španělské sociální demokracie na zahraničně-politickou problematiku patřil pozdější ministr zahraničních věcí Fernando Morán, který ve své knize

²⁰ Salomón M., *Spain: Scope enlargement towards the Arab World and the Maghreb*, p. 103.

*Una política exterior para España*²¹ podrobně rozpracoval koncepci zahraniční politiky na základě prolínání tří klíčových zón, s nimiž mělo Španělsko historické či kulturní vazby. Těmito zónami jsou Evropa, Středomoří a Latinská Amerika a jejich průsečíkem je pochopitelně Iberský poloostrov. Problém s Marokem i s ostatními státy severní Afriky spočíval podle Morána ve sporu o Ceutu a Melillu a v nedořešené dekolonizaci Sahary.²² Nejlepší možné řešení problému pro něj představovalo socioekonomické propojení Ceuty a Melilly s přílehlými oblastmi Maroka, které by sice nezabránilo případným irredentistickým nárokům, ale jejich prosazování by se stalo nevýhodným pro obě strany. Spolupráci s Alžírskem a podporu Fronty Polisario považoval za velkou chybu předchozích vlád, neboť podle jeho názoru nezískalo Španělsko z této spolupráce žádné výhody, a navíc nemohlo považovat obdobnou podporu ze strany Alžírska za samozřejmou v případě, že by se dostalo do konfliktu s Marokem. Prosazoval tedy aktivnější roli v řešení Saharského konfliktu a zdůrazňoval přitom, že díky ní získá bourbonská monarchie i určitý kredit v očích Evropy.

Nové zaměření španělské zahraniční politiky ve Středomoří jako celku mělo podporovat multilaterální principy a jejím hlavním cílem bylo zajištění bezpečnosti a stability v regionu, do kterého by v ideálním případě mohlo být zahrnuto co největší množství států. Tato nová „globální středomořská politika“ předpokládala otevření se vůči východní části Středomoří, ačkoli prioritou pro Španělsko zůstávala jeho západní část.²³ V podstatě se vycházelo z předpokladu, že k udržování stabilních vztahů se státy Magrebu přispívá udržování vzájemného dialogu a navazování spolupráce mezi větším počtem států v různých oblastech tak, aby vznikl pevný základ společných zájmů. Ten by pak sloužil ke tlumení eskalace vzájemných konfliktů a naopak by přispíval ke hledání mírových a kompromisních řešení.

K vytvoření společných zájmů bylo ovšem nezbytné výrazně modifikovat spolupráci a rozšířit její náplň. Španělsko a potažmo i další evropské země, které musely být v procesu multilaterální spolupráce zahrnuty, upřednostňovaly především řešení otázek týkajících se vojenské bezpečnosti a spolupráce v boji proti terorismu (např. baskická teroristická organizace ETA, usilující o osamostatnění Baskicka, měla četné kontakty v Alžírsku a její členové se v 80. letech účastnili tamějších výcvikových táborů). Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že důvody, které mohly mít pro tuto spolupráci severoafrické státy, byly odlišné. Jejich očekávání byla spojená hlavně s ekonomickou podporou a pomocí při řešení problémů transformace hospodářství. Mimo jiné byla pro ně důležitá i otázka, zda budou mít možnost

²¹ Morán F., *Una política exterior para España* (Barcelona, Planeta, 1980).

²² Armero J. M., *Política Exterior de España en democracia* (Madrid, Espasa Calpe, 1989), p. 195.

²³ Núñez Villaverde J. A., *The Mediterranean: A Firm Priority of Spanish Foreign Policy?*, in Gillespie R. and Youngs R. (eds.), *Spain: The European and International Challenges* (London, Frank Cass, 2001), p. 132.

exportovat na evropský trh svoji produkci, neboť především v zemědělství měly v některých odvětvích značnou komparativní výhodu. Tento vnitřní rozpor mezi očekávanými jednotlivých stran v rámci středomořské spolupráce přesto nebyl zpočátku vnímán jako zásadní překážka, ale spíše jako důvod pro její založení. Podpora ekonomického růstu a posilování obchodních vazeb napříč regionem mělo sloužit společnému cíli všech stran.

V průběhu 80. let bylo nicméně hlavní překážkou této spolupráce přetrvávající napětí a proto mělo dojít v první řadě k odstranění převládající nedůvěry, která prozatím nedovolovala změnit situaci k lepšímu a zahájit jednání. Dosažení takového cíle bylo ovšem mimo možnosti jediného státu, zvláště v případě, kdy bylo tímto státem Španělsko. To se na mezinárodní scéně teprve postupně prosazovalo a svůj hlas nechávalo zaznít na četných mezinárodních fórech za účelem nalezení širší podpory svých návrhů. Zařadit se mezi ostatní západoevropské státy a vstoupit do institucí jako Rada Evropy, Evropská společenství nebo Severoatlantická aliance znamenalo výrazný posun v jeho vyjednávacích možnostech. Podle anglického profesora Richarda Gillespieho až teprve díky vstupu do ES přehodnotilo Španělsko své postoje k východní části Středomoří. Bylo totiž třeba zaujmout pozice ke všem záležitostem, které se ES týkaly, ať už z čistě obchodního nebo i z politického hlediska.²⁴

2.3 První kroky vlády Felipe Gonzáleze a překážky pro uskutečnění její středomořské politiky

Felipe González ihned po svém nástupu do funkce zahnal obavy ze zhoršení vztahů s Marokem, které hrozilo díky dřívějšímu postoji PSOE k otázce dekolonizace Sahary. Ještě jako opoziční strana byla PSOE spolu s dalšími levicovými skupinami jednoznačně pro právo na sebeurčení původních obyvatel a přikláněla se tak spíše k postoji Alžírsko, které předseda strany již navštívil v roce 1978, aby přesvědčil alžírské představitele ke snížení podpory kanárskému hnutí za nezávislost. V roce 1982, už jako předseda vlády, zavítal při své první zahraniční cestě do Rabatu²⁵ a upozornil krále Hasana II. na příslušné deklarace OSN. Nicméně Španělsko se při příštím hlasování ve Valném shromáždění v této otázce zdrželo a Fernando Morán dal najevo, že Španělsko nehodlá na krále Maroka vyvíjet v tomto směru žádný další nátlak.

²⁴ Gillespie R., Spain and the Mediterranean: Southern Sensitivity, European Aspirations, *Mediterranean Politics*, 1-2 (Autumn 1996), p. 197.

²⁵ Oba jeho nástupci, José María Aznar a José Luis Rodríguez Zapatero, tento zvyk zachovali a potvrdili tím, že přikládají důležitost dobrým vzájemným vztahům přes Gibraltarskou úžinu.

Další vývoj ovšem rozhodně nenapomáhal možnému uvolňování napětí, protože oba sousedící, zneprátelené státy se stále ještě domnívaly, že budou schopny rozhodnout probíhající konflikt pro sebe. V letech 1982-4 se totiž vytvořily dva bloky, dvě osy spojenectví v severní Africe. Jednu tvořily státy, které podepsaly Smlouvu bratrství a svornosti, tedy Alžírsko, Tunisko a Mauretánie. Na druhé straně se v roce 1984 po uzavření dohody v Uxda potvrdilo spojenectví mezi Marokem a Libyí. Dá se sice říci, že tato dohoda zůstala ve skutečnosti pouze na papíře, ale Fronta Polisario díky ní ztratila podporu Tripole, která až do té doby nebyla zanedbatelná.

Španělsko sice vyvíjelo značné úsilí na zlepšení vztahů se svými jižními sousedy, ale tato snaha nepřinášela mnoho výsledků. Výjimkou bylo uzavření další smlouvy o rybolovu 17. srpna 1983, která měla platit čtyři roky a která byla uzavřena v období, kdy Maroko opakovaně vyzývalo k dekolonizaci Ceuty a Melilly a nijak tím tedy Španělsku situaci neusnadňovalo. Španělsko se tedy v této době věnovalo spíše svým vnitřním nebo případně evropským záležitostem, otevřelo také téma Gibraltarů a soustředilo své síly na vyjednávání s Velkou Británií o další budoucnosti tohoto území.

III. Vláda socialistů Felipe Gonzáleze po vstupu do ES

3.1 Vliv vstupu Španělska do ES na jeho vztahy ve Středomoří

3.1.1 Zemědělství a rybolov

V rámci ES došlo po vstupu Španělska a Portugalska, s přihlédnutím k nedávnému přistoupení Řecka v roce 1981, ke vzniku jižního lobby. Zapojení nové jižní perspektivy mělo za důsledek vychýlení tradičního zaměření politik ES. Všechny tři nové členské státy prošly dlouhým obdobím nedemokratického vývoje a v ekonomických měřících měly značnou ztrátu vůči starším členům ES. Velká část španělské pracovní síly byla stále ještě zaměstnána v zemědělství a úroveň její produktivity byla oproti evropskému průměru velice nízká, těsně před vstupem se pohybovala okolo poloviny průměru ES z roku 1985 a převyšovala pouze Řecko a Portugalsko.²⁶

Nastavení kritérií zemědělské politiky ES, která pohlcovala většinu jejího rozpočtu, ovšem odpovídalo především zájmům Francie, která po dlouhá léta existenci této politiky podporovala. Španělské jižní zemědělské produkty představovaly pro část francouzských zemědělců nepříjemnou konkurenci a vyjednávání přechodných období oddalovala uzavření smlouvy o přistoupení. Je pochopitelné, že poté co se podařilo Španělsku všechny problematické kapitoly uzavřít, mělo zájem udržet si zvýhodněné postavení vůči nečlenským severoafrickým zemím, které byly předmětem Globální středomořské politiky a které představovaly pro Španěly složením svého exportu přímou konkurenci. Kanárské ostrovy se navíc nestaly součástí ES spolu se Španělskem a zůstávaly mimo zónu *acquis* až do června roku 1991, ačkoliv i poté si udržely zvláštní obchodní podmínky zdůvodněné jejich periferní geografickou polohou vzhledem k evropskému kontinentu.

Jakkoli jsou pochopitelné snahy španělského zemědělského a rybářského lobby o zavádění ochranných opatření vůči státům Magrebu, jsou tyto snahy v jasném kontrastu se strategií středomořské spolupráce, kterou oficiálně prosazovala španělská vláda.²⁷ Ochrana vlastních ekonomických zájmů zůstala prioritou i v nadcházejících letech, a proto také považovaly jižní státy ES za vhodnou formu ekonomické spolupráce finanční podporu

²⁶ Federal Research Division of the Library of Congress, 20 Feb 2006, available at <http://countrystudies.us/spain/57.htm>.

²⁷ Gillespie R., *Spain and the Mediterranean: Developing a European Policy towards the South* (Houndmills, Macmillan, 2000), p. 135.

využitelnou k transformačním hospodářským změnám v dotyčných zemích. Výše příspěvku členů ES byla závislá na síle jejich ekonomik a nezatěžovala tedy tolik chudší nové členské státy. Napříště již také bilaterální dohody o rybolovu s třetími zeměmi vyjednával Brusel. Tím se ovšem pravidelné komplikace, které mělo Španělsko při uzavírání dohod s Marokem, neodstranily, a kvůli průtahům v jednání nemohlo mnoho španělských rybářů vyplout. Nově ovšem v takové situaci měli nárok na kompenzace z ES a Brusel měl při vyjednávání silnější pozici než samotný Madrid. Dohody byly uzavřeny na čtyřletá období v letech 1988 a 1992.

3.1.2 Normalizace vztahů s Izraelem a španělská snaha o řešení blízkovýchodního konfliktu

Dokončení přístupových rozhovorů a podepsání smlouvy o vstupu Španělska do ES v létě roku 1985, s platností od 1. ledna 1986, bylo nepochybně signálem o ukončení jedné etapy vývoje demokratického Španělska. V kontextu rozvoje středomořské politiky Španělska začal rok 1986 velmi důležitým krokem, a to 17. ledna navázáním diplomatických vztahů s Izraelem. Koncem předešlého roku totiž odešel z postu ministra zahraničí Fernando Morán, který se stal španělským velvyslancem v OSN, a nahradil ho Francisco Fernández Ordóñez, působící od roku 1982 jako prezident Španělské zahraniční banky. Nový ministr byl vůči Izraeli vstřícnější než jeho předchůdce, který podmiňoval navázání diplomatických vztahů zlepšováním životních podmínek pro Palestince, kteří žili na obsazeném území.²⁸ Ordóñez svolil k regularizaci vztahů s Izraelem bez jakékoli protislužby, nicméně je nutné dodat, že právě v tomto okamžiku k tomu došlo v důsledku přistoupení Španělska k ES a s tím souvisejícímu tlaku na „poevropštění“ jeho postoje k židovskému státu ze strany ostatních evropských států, mimo jiné Francie. „A tak navázání vztahů s Izraelem značí konečný posun od tradiční zahraniční politiky blízké Třetímu světu k Evropským společenstvím a Severoatlantické alianci.“²⁹

Překvapivě nedošlo k výrazně negativní reakci arabských států, které se Madrid odůvodněně obával, ačkoliv Kuvajt a Írán dočasně stáhly své velvyslance. Španělsku se tedy povedlo svůj pohled na věc obhájit před arabským světem a současně dosáhnout toho, že tento krok nebyl považován za narušení tradičního proarabského postoje Madridu. To, že se

²⁸ Hadas S., España e Israel, *Política Exterior*, Vol. 6, Nº 30, 1992, p. 201.

Dalším důvodem pro jeho odchod z ministerstva byl jeho nesouhlas s vládním postojem k připojení k NATO.

²⁹ Maxwell K., *The New Spain: From Isolation to Influence* (New York, Council on Foreign Relations, 1994), p. 55.

podarilo zachovat zmíněný způsob vnímání Španělska mezi arabskými státy, bylo pro jeho zahraniční politiku velmi důležité. Bylo tím totiž Španělsku umožněno vystupovat nadále při různých příležitostech na jednu stranu jako zastávce zájmů svých jižních sousedů, ale zároveň varovat před možným nepříznivým vývojem euroarabských vztahů z pohledu uvědomělého člena evropské komunity. Činilo tak obvykle při projevech v různých mezinárodních institucích od konce 80. let a důležité přitom bylo, že toto prolínání zájmových sfér stavělo Španělsko do dobrého světla u obou zainteresovaných stran a získalo tak díky své aktivitě ústřední roli při navazování spolupráce. Díky tomu mohlo sledovat svůj dlouhodobý cíl, kterým byl rozvoj globální středomořské politiky.

3.1.3 Ohniska napětí ve Středomoří

Naplnění španělského záměru vytvořit nějakou formu široké regionální spolupráce přesahující pouhý bezpečnostní rámec v celém Středomoří doprovázel komplikovaný proces získávání podpory ostatních států pro tuto myšlenku. Posléze bylo pro úspěch tohoto záměru zcela zásadní také celou iniciativu vhodně načasovat. Za tehdejší situace byla představa mírové spolupráce ve východním Středomoří značně vzdálená realitě. Konflikt mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny (OOP) propukl naplno spolu se zahájením intifády v roce 1987. V následujícím roce vyhlásila v Alžíru OOP samostatný Palestinský stát, ale zároveň na půdě OSN Jásir Arafat uznal právo Izraele na existenci a OOP se zřekla terorismu. V roce 1989 přijel Arafat do Madridu na setkání s ministry zahraničí Řecka, Francie a Španělska³⁰ a v tomtéž roce navštívil Španělsko také izraelský prezident Haim Herzog a ministr zahraničí Moshe Arens. Během svého předsednictví ES pak Španělé pracovali na výzvách ke hledání mírového procesu pro Blízký východ. Když byla po konfliktu v Perském zálivu na podzim 1991 na americký podnět svolána mírová konference pro započetí přímých jednání mezi představiteli Izraele a sousedních států, včetně představitelů Palestiny v rámci jordánské delegace, byl jako místo konání zvolen Madrid. Důvodem byly bezkonfliktní vztahy Španělska se všemi účastníky konference a částečně také jisté mezinárodní ocenění španělského aktivního pacifistického postoje.

Ze zemí Magrebu se zdála být největším ohrožením pro bezpečnost postupem času Libye. Její největší města, Tripolis a Bengházi, byla 15. dubna 1986 bombardována letectvem Spojených států za to, že libyjský diktátor Muamar Kaddáfí podporoval teroristické útoky, mimo jiné nedávný výbuch diskotéky v Západním Berlíně 5. dubna. Do tohoto konfliktu bylo

³⁰ Jedná se o představitele trojice států, které si postupně předávaly předsednictví v ES.

nepřímo zataženo i Španělsko, a to poté, co již v předstihu, 9.dubna, prohlásil Muammar Kaddáfí, že případně zaútočí na severoamerické základny ve Španělsku. Následovalo stažení španělského velvyslance z ambasády v Tripoli do Madridu a vláda vydala prohlášení, ve kterém vyzývala ke zklidnění situace, ke hledání mírových řešení a potvrdila svůj odmítavý postoj k použití síly.³¹ Zhoršené vztahy s Libyí během let 1986 a 1987 doprovázelo několikrát vyhoštění státních příslušníků opačného státu. Španělsko mimo jiné vypovědělo libyjského velvyslance podezřelého ze spolupráce se španělskou extrémní pravicí a z podpory teroristických aktivit. Libye zůstávala díky svým ropným zásobám důležitým obchodním partnerem Západu, ale byla vyloučena z mezinárodní komunity a působila v arabském světě jako destabilizující faktor.

Po incidentech z 22. července a 19. října 1986, kdy byly ostřelovány španělské lodě guerrilami Fronty Polisario, byla zavřena její kancelář v Madridu a tím byla potvrzena vůle vytěsnit zároveň toto kontroverzní téma ze španělsko-marockých vztahů. Na druhou stranu se zdálo, že zneprátelené Maroko a Alžírsko polevují ve vzájemné nevraživosti kvůli konfliktu v Západní Sahaře a od roku 1987 začínají hledat cestu pro zlepšení vzájemných vztahů³², a to hlavně proto, že v udržování napětí neviděl ani jeden ze států žádnou další perspektivu. Proto mohlo dojít v roce 1988 k první schůzce magrebských států a 17.února 1989 vznikla Arabská magrebská unie (AMU), jejímiž zakládajícími členy byly Maroko, Alžírsko, Tunisko, Mauretánie a Libye. Její instituce a aktivity byly nicméně ponechány k dalšímu projednávání, které probíhalo na následujících summitech na začátku 90. let. Ustanovení rotačního předsednictví pro všechny členy AMU potvrdilo, že žádný ze arabských států nemá v tomto uskupení hlavní slovo a mohlo by se tedy stát základnou skutečné regionální spolupráce. Tento fakt znamenal i ve Španělsku pro zastánce multilateralismu nové naděje, neboť v průběhu 80. let nebyla situace nikdy tak příznivá.

Během vlády Felipe Gonzáleze se podařilo neutralizovat dopady nepovedené dekolonizace Západní Sahary a na konci 80. let byly španělské vztahy se zeměmi západní i východní části Středoziemního moře výrazně lepší. Jediným konfliktním státem zůstávala Libye, která byla podezřelá z podpory mezinárodního terorismu a výroby chemických zbraní a na kterou bylo pro podíl na teroristickém útoku proti civilistům v Lockerbie uvaleno v březnu 1992 mezinárodní embargo. Ostatní státy prošly v 80. letech nepříznivým ekonomickým a demografickým vývojem a nepochybně měly zájem na vylepšení podmínek spolupráce s ES. V roce 1987 dokonce podalo Maroko přihlášku do ES, která byla ale

³¹ Armero J. M., *Política Exterior de España en democracia*, p. 205.

³² Damis J., *Morroco and the Western Sahara*, *Current History*, April 1990, 89, pp. 167-168.

v Bruselu zamítnuta, protože Maroko není evropským státem. Hlavní překážkou pro vytvoření budoucí „zóny stability a prosperity“ ve Středomoří zůstal až do konce 80. let izraelsko-palestinský konflikt.

3.2 Konec studené války - nový prostor pro španělskou politiku v Evropě

Rozpad bipolárního světa v roce 1989 měl svůj odraz i ve středomořském regionu a stal se klíčovým impulsem také pro španělskou zahraniční politiku. Rozpad sovětského bloku ve střední a východní Evropě dramaticky změnil konstelaci sil na kontinentě a v tomto období se pozornost celého světa upírala právě na tyto události, což znamenalo v danou chvíli automatické ochlazení zájmu o ostatní témata. Španělští političtí představitelé chápali tuto situaci jako hrozbu pro jejich dlouhodobé úsilí proniknout se svou agendou a případnými návrhy v komunitárních institucích. Obávali se také, nejspíše odůvodněně, že by bourbonská monarchie nevyhnutelně oslabila svou pozici na mezinárodní scéně v případě zaujetí pasivního postoje k přesměrování prostředků ES na Východ.

Španělská profesorka Esther Barbé se domnívá, že Španělsko změnilo po pádu železné opony svojí bezpečnostní politiku, a jmenuje pro toto tvrzení tři důvody. „V první řadě, protože její cíle, na rozdíl od epochy Studené války, jsou určeny vlastními historickými a geografickými faktory (středomořský rozměr). V druhé řadě, protože tato koncepce bezpečnosti má tendenci zahrnout, zároveň s tradičními vojenskými nástroji, nové nástroje ekonomické spolupráce. Třetím a posledním důvodem je, že Španělsko vsadilo na kartu institucionální reformy Evropy pomocí rozvoje Maastrichtské smlouvy jako rámce budoucí evropské obrany. Tento poslední aspekt přibližuje představu bezpečnostní spolupráce tak, jak ji rozvíjela španělská vláda po rozpadu bipolárního světa.“³³

V souladu s tvrzeními Esther Barbé lze v Evropských společenstvích pozorovat dvě proti sobě jdoucí tendence, které se v tomto období prosazují. Na jednu stranu dochází k vytváření Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, ale zároveň se jednotlivé státy zaměřují na prosazování svých národních bezpečnostních záměrů a hrozí tím určitá forma geografického rozdělení sfér zájmu mezi jednotlivé státy. Díky tomu dochází k pronikání rozličných priorit jednotlivých členských zemí do společné agendy. Jako příklad nacionalizace zahraniční politiky uvádí případy Německa a Španělska, protože obě tyto země

³³ Barbé E., *La política española de seguridad en la Nueva Europa: Dimensión mediterránea e instrumentos europeos*, 26 February 2006, available at <http://www.cidob.org/castellano/publicaciones/Afers/26barbe.cfm>.

docílily toho, že se jejich konkrétní, individuální strategie staly evropskými politikami.³⁴ Tato dvojice států navíc reprezentuje další protichůdné tendence, protože zatímco Německo upřednostňovalo spolupráci přes východní hranici ES, španělskou prioritou zůstávala hranice jižní. A právě proto, aby zabránila opomíjení tohoto směru zahraniční spolupráce, začíná španělská vláda v komunitárních institucích i v nečlenských zemích, kterých se měl tento proces týkat, kampaň proti přesměrování zdrojů určených potencionálně na středomořské projekty k postkomunistické Evropě.

První zkušenost s předsednictvím v Radě ES získalo Španělsko v první polovině roku 1989 a od roku 1990 již začíná španělská diplomacie pracovat na plné obrátky. Při všech možných příležitostech vystupuje na mezinárodní scéně s argumenty, kterými přesvědčuje okolní země, že je nejvyšší čas věnovat pozornost problémům v severní Africe a na Blízkém východě. V následujících letech se tak podílelo na několika paralelních iniciativách, které ovšem různými způsoby sledovaly vždy ten samý cíl. Španělsko mělo řadu příležitostí své výzvy opakovat také díky tomu, že v krátké době zajišťovalo nebývalé množství organizačně náročných akcí, ať už šlo o pořádání mírové konference v Madridu v roce 1991, díky Světové výstavě EXPO v Seville nebo letním olympijským hrám v Barceloně (obojí se uskutečnilo roku 1992). Zásahu na tom měla výborná reputace, kterou si získalo především díky své ochotě podílet se na rozvoji nástrojů spolupráce v rámci evropského projektu a hospodářský růst druhé poloviny 80. let.

Tyto události odrážejí významný nárůst prestiže Španělska a jeho snahu o vzestup mezi velké evropské země, které mají rozhodující vliv v mezinárodních institucích. V případě Španělska je ovšem zcela na místě pochybovat o tom, zda jeho diplomatický vliv odpovídal jeho ekonomické síle. Ani silný ekonomický růst, který v 80. a na začátku 90. let Španělsko zaznamenalo, nedokázal vyřešit všechny transformační problémy, se kterými se španělské hospodářství potýkalo. Mezi členskými státy ES patřilo Španělsko stále mezi ty nejchudší v přepočtu HDP na obyvatele a bylo také největším příjemcem podpory ze společné evropské pokladny. Pro své rozsáhlé záměry tedy logicky potřebovalo souhlas co největšího množství partnerů, kteří by převzali výraznou část finanční zátěže nezbytné pro realizaci dohodnutých projektů.

V rozvoji středomořské politiky od této chvíle Španělsko klade důraz na hledání multilaterálních platforem, které by dokázaly nastartovat dlouhotrvající všestrannou spolupráci. Tento proces by pak vedl k eliminaci konfliktů a bezpečnostních hrozeb v regionu

³⁴ Barbé E., *Paradoxes of European Foreign Policy. Balancing Europe's eastern and southern dimensions, (paper)*, European University Institute. EUI Working Papers, No. 97/71, pp. 2-3.

pomocí vytvoření stálého dialogu. Na bilaterální úrovni pokračovala praxe častých a zlepšených kontaktů mezi Madridem a Rabatem, které potvrdilo uzavření Dohody o přátelství, dobrém sousedství a spolupráci v červenci roku 1991. Součástí této dohody je ustavení každoročních pravidelných setkání nejvyšších představitelů vlád a rozšíření oblastí spolupráce (rozvojová pomoc, kultura). Bilaterální úroveň vztahů měla být nadále rozvíjena a nijak neoslabovala španělský záměr podporovat širší regionální spolupráci.

3.2.1 Dialog 5+5

V roce 1990 došlo k oživení francouzského návrhu, který o sedm let dříve přednesl Francois Mitterand a vyzval v něm státy západního Středomoří, aby zahájily stálou neformální diskusi o bezpečnostních tématech. Kvůli zhoršení marocko-alžírských vztahů v roce 1984 tehdy nenastal vhodný okamžik pro realizaci tohoto návrhu, ale po vzniku AMU již byla situace odlišná. Formálně byla tato platforma založena v Římě 10. října 1990 a získala pracovní označení 4(5) + 5, protože ji kromě 5-ti států AMU tvořily čtyři evropské státy: Španělsko, Francie, Itálie a Portugalsko.³⁵ Ze španělského pohledu byl ovšem tento projekt geograficky příliš úzce vymezený a dominantní postavení v něm zcela určitě zaujímala Francie, která za tohoto uspořádání mohla těžit z dlouholetých vztahů se svými bývalými koloniemi. Již během vyjednávání, která předcházela, tedy španělští představitelé zdůrazňovali, že je potřeba projekt rozšířit a zahrnout témata jako např. růst počtu obyvatel, silící urbanizaci, islámský fundamentalismus, nezaměstnanost a migraci. Za nejdůležitější bod považovali rozvoj ekonomické spolupráce a rozdělení témat do 3 košů, čímž úmyslně chtěli navázat na Helsinskou konferenci z roku 1975.³⁶ Obnovené napětí mezi Marokem a Alžírskem spolu s mezinárodními sankcemi uvalenými na Libyi a válkou v Perském zálivu ovšem skupinu 5 + 5 odsoudily k dlouhodobé nečinnosti.

3.2.2 Konference o bezpečnosti a spolupráci ve Středomoří

Ve stejném období Španělsko a Itálie společně připravovaly návrh Konference o bezpečnosti a spolupráci ve Středomoří (KBSS). Jejich záměrem bylo napodobit úspěch

³⁵ Od zasedání v Alžiru v roce 1991 se skupina rozšířila o Maltu a nese označení 5 + 5.

³⁶ Riding A., *Evolution in Europe; 4 European Nations Planning a New Focus on North Africa Times, Special to The New York. New York Times (Late Edition (East Coast))*, New York, N.Y., Jul 30, 1990. p. A.6.

KBSE a tomu odpovídala také náplň jednání. Mezi témata, kterými se měla Konference zabývat, spadaly kromě bezpečnosti také ekonomické, vojenské, politické, sociální i kulturní otázky. Ty měly být rozděleny do tří košů: politika a bezpečnost, hospodářství, humanitární a kulturní záležitosti. V návrhu, který představil italský ministr Gianni De Michelis na zasedání KBSE v Palma de Mallorca v září 1990, se předpokládalo nebývalé geografické vymezení, které zahrnovalo Spojené státy či Sovětský svaz a také země Balkánu, pobřeží Černého moře i Perského zálivu. Právě v té době ovšem v Perském zálivu propukla mezinárodní krize a znemožnila tak, aby k plánovanému setkání v blízké době skutečně došlo. Velmi chladné reakce na návrh KBSS se dočkali španělští představitelé ve Washingtonu, pro který byla bezpečnost ve Středomoří synonymem tamější přítomnosti americké 6. flotily a De Michelisovo podání nové iniciativy proto vyvolávalo značné pochybnosti.³⁷ Formálně byl tento návrh odmítnut také Radou ministrů ES na setkání 11.května 1991³⁸, ale španělská strana na stejném tématu dále pracovala a již v blízké době ho opět otevřela.

3.2.3 Obnovená středomořská politika

Mezi zastánce výše zmíněného oficiálního diskurzu španělské vlády patřil i Abel Matutes, španělský člen Evropské komise, který měl mimo jiné na starosti středomořskou politiku, vztahy s Latinskou Amerikou a Asií a vztahy Sever-Jih. Jeho podíl na propagaci těchto myšlenek v rámci ES byl velmi výrazný a na základě návrhu, který předložila Komise Radě ministrů v prosinci 1990, byla vyhlášena Obnovená středomořská politika (Renewed Mediterranean Policy). V rozmezí let 1992-96 měly být zlepšeny obchodní vztahy a ochrana životního prostředí a zavedeny nové formy průmyslové, vědecké a technologické spolupráce. Navíc byly téměř ztrojnásobeny finanční zdroje vyhrazené pro tuto politiku (2,7-krát více oproti předchozímu pětiletému období), přestože se jejich výše stále zdaleka nepřibližovala úrovni financování projektu PHARE (poměr 1:5 v přepočtu na obyvatele).

Cílem středomořského lobby bylo vytvoření obdobných nástrojů pro spolupráci, které byly vytvořeny pro země střední a východní Evropy, s tím rozdílem, že by v tomto případě byla opomenuta možnost budoucího přistoupení. V zásadě šlo o paralelní návrh k politice vůči středovýchodní Evropě. Zatímco směrem na Východ bylo hlavní motivací podpořit postkomunistické režimy a jejich ekonomickou transformaci a značnou roli v tom sehrála

³⁷ Baixeras J., España y el Mediterráneo, 1989-1995. *Política Exterior*, No 51, 5/6 1996, p. 153.

³⁸ Niblock T., *North-south socio-economic relations in the mediterranean* in Aliboni R. and Joffé G. and Niblock T. (eds.), *Security challenges in the Mediteranean region* (London, Frank Cass, 1996), p. 124.

i solidarita s „chudšími sousedy“, vzhledem ke Středomoří hrála hlavní roli bezpečnost a hrozba politické nestability, v případě, že by se lokálním problémům jen nečinně přihlíželo. V každém případě se jednalo o výrazný posun jak v množství, tak ve kvalitě nové spolupráce.

Také král Juan Carlos varoval u příležitosti svého projevu ve Valném shromáždění OSN v říjnu 1991 před zhoršujícími se vztahy Sever-Jih a postavil se tak na stranu rozvojových zemí Třetího světa.³⁹ Kromě Španělska patřili mezi zastánce středomořského směru evropské zahraniční spolupráce především zástupci Francie a Itálie, ačkoliv v Itálii nebyl tento trend zdaleka tak silný především proto, že se od roku 1992 věnovala spíše svým vnitřním záležitostem. Francie naopak hájila své přední postavení a rozvíjela své tradičně dobré vztahy s arabskými zeměmi, které zakládala na své koloniální minulosti a následně na výrazné ekonomické přítomnosti v Africe. Španělsko sdílelo s Francií zájem o tuto oblast a neshodovalo se s ní především na formách ekonomické spolupráce s Magrebem. Kromě toho existovala mezi oběma státy také nepřilíš silná rivalita o pozici zprostředkovatele euro-arabských vztahů, Španělsko se snažilo svým aktivním vystupováním kompenzovat ekonomický vliv Francie.

3.2.4 Válka v Perském zálivu a další bezpečnostní rizika

Panorama mezinárodních vztahů se prudce změnilo s pádem železné opony a již o rok později nastala v důsledku obsazení Kuvajtu Irákem první větší mezinárodní krize. Byla zformována mezinárodní koalice, do které se zapojily i některé arabské státy a v operaci Pouštní bouře byla vojska Saddáma Husajna donucena stáhnout se hluboko na irácké území. Do konfliktu bylo nepřímě zapojeno i Španělsko prostřednictvím amerických vojenských základů, které byly během konfliktu plně využívány. Maroko se od Iráku zcela distancovalo a narozdíl od Alžírsku a Libye tak vyslalo pozitivní signál Západu.

Vnímání bezpečnostních rizik, které existovaly na Blízkém východě a zároveň i v celé oblasti muslimského Středomoří, prudce stoupalo a podíl na tom měly i vnitropolitické události v Alžírsku po volbách na konci roku 1991. Pro Evropu představovaly tyto události modelový příklad nestability autoritativních režimů v regionu, které byly ohrožovány nespokojeností masivní části obyvatel. Tato nespokojenost se politicky projevovala jako vzrůst podpory islámskému fundamentalismu, jenž se etabloval napříč společenskými

³⁹ Howe M., Spain's King Pleads for 3d World, *New York Times (Late Edition (East Coast))*, New York, N.Y., Oct 8, 1991, p. A.6.

vrstvami jako alternativa stávajícího politického systému a sliboval návrat k tradičním hodnotám islámu, čímž se řadí mezi antimodernizační hnutí. Po úspěchu Fronty islámské spásy v alžírských demokratických volbách následoval vojenský převrat a v dubnu roku 1992 oficiální zákaz této strany. Začala občanská válka, pro níž byl charakteristický guerrilový způsob boje povstalců a velké ztráty na civilním obyvatelstvu.

Pro Západ tak vznikla ambivalentní situace, protože na jednu stranu potřeboval možnost ekonomicky spolupracovat s stabilním režimem, ale na druhou stranu proklamoval podporu rozvoje demokratické politické kultury ve světě. Kdyby došlo k převzetí moci islámskými fundamentalisty, hrozilo by dramatické zhoršení vztahů se Západem a případně i energetická krize kvůli závislosti části Evropy na dováženém zemním plynu. Rozhodně by taková situace nepřispěla ke stabilizaci regionu, protože by se navíc posílila hrozba dominového efektu jako reakce muslimského obyvatelstva okolních zemí na novou situaci. Historická zkušenost s nastolením islámského státu v Íránu v roce 1979 jistě ovlivňovala i evropská očekávání spojená se středomořskými arabskými státy.

3.2.5 Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU (SZBP)

Jednotný evropský akt oficiálně vytvořil možnost projednávání otázek zahraniční politiky prostřednictvím Evropské politické spolupráce (EPS). Španělsko bylo jedním z příznivců sjednocování evropské zahraniční agendy již od svého vstupu do ES a když se v přípravách na sepsání Smlouvy o Evropské unii rozhodovalo o rozsahu jejího druhého pilíře, Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, přistupovali Španělé k této myšlence velmi příznivě. SZBP by jim umožňovala prostřednictvím mezivládních jednání ovlivňovat celoevropskou politiku a Španělsko mělo nepochybně ambice stát se jedním z velkých států, které spoluurčují zaměření celé komunity. Již během existence EPS inicioval Madrid dvě deklarace, které se vyjadřovaly k záležitostem Západní Sahary.

Na schůzce Rady ministrů zahraničí mluvil Ordóñez 2.března 1992 o severoafrických státech jako o „časované bombě“, která díky svým interním problémům se silícím islamismem a neschopností vypořádat se s potřebnou ekonomickou transformací ohrožovala i evropskou bezpečnost. Na této schůzce Rada souhlasila, že je třeba hlouběji tuto problematiku rozpracovat a podpořit spolupráci s těmito státy. Lisabonský summit v červnu 1992 projednával zprávu o možnostech budoucí SZBP a během projednávání byla v programu také témata Magrebu a Blízkého východu. Zatímco pole působnosti SZBP zůstávalo shodné s EPS,

změnilo se zaměření jejích politik v důsledku mezinárodního vývoje po rozpadu bipolárního světa.⁴⁰ Bylo schváleno vytvoření společného rámce pro uzavírání asociačních dohod se třemi zeměmi Magrebu a místo pouhé finanční pomoci měly být postupně přijaty kroky k vytvoření zóny volného obchodu. S touto myšlenkou přišlo už v roce 1991 Maroko a nelze jí tedy považovat za původní španělský přínos.⁴¹

3.3 Euro-středomořské partnerství

Ve třetí Delorsově komisi, mezi lety 1993-1995, obsadil pozici Abela Matutese další Španěl, Manuel Marín, který na něj ve stejném duchu navázal a upozorňoval na nezbytný rozvoj rozsahu a náplně středomořské spolupráce. Proto ho také označuje Richard Gillespie za klíčovou osobnost pro budoucí podobu Euro-středomořského partnerství.⁴² Na domácí politické scéně ve Španělsku nebyla podpora tohoto projektu zdaleka jednomyslná. Návrhy, které Marín předkládal v Komisi, byly na domácí scéně kritizovány ministrem zemědělství a v parlamentu se poslanci z Kanárských ostrovů vyjadřovali také negativně k chystanému rozvoji spolupráce a částečnému otevření vůči marocké zemědělské produkci. Mezi lety 1993-96 byla socialistická vláda Felipe Gonzáleze menšinová a proto byla vystavena po celou dobu silnému tlaku menších politických subjektů. V tomto období kladla vláda důraz na zahraniční politiku, kterou se snažila vyvážit domácí problémy (zpomalení hospodářského růstu a série korupčních skandálů) a získat si tak voliče v příštích volbách. Středomořská politika se tak stala prioritou evropské politiky Felipe Gonzáleze, který se touto cestou snažil posílit svůj obraz mezinárodně úspěšného politika.

Španělsko se rozhodlo zahrnout země Blízkého východu do tohoto projektu také proto, aby zaujal severní státy EU.⁴³ Během summitu Evropské rady v Essenu v prosinci 1994 byl schválen plán východního rozšíření a zároveň byl přijat také nový koncept středomořské spolupráce, za který lobbovaly jižní státy již od červnového summitu na Korfu. Skutečnost, že si v roce 1995 předávaly předsednictví v Evropské radě dva státy s významnými aktivitami ve Středomoří, tedy Francie a Španělsko, měla za důsledek, že byl tento rok plný soustavných příprav na spuštění projektu Euro-středomořského partnerství. Od března byla intenzivně

⁴⁰ Barbé E., *Paradoxes of European Foreign Policy. Balancing Europe's eastern and southern dimensions*, p. 9.

⁴¹ Gillespie R., Spanish Protagonismo and the Euro-Med Partnership Initiative, *Mediterranean Politics*, No 2, 1997, p.37.

⁴² Gillespie R., Spain and the Mediterranean: Southern Sensitivity, European Aspirations, p. 48.

⁴³ Gillespie R., Spain and the Mediterranean: Developing a European Policy towards the South (Houndmills, Macmillan, 2000), p. 152.

projednávana přesná podoba textu, který měl být přijat v listopadu na konferenci v Barceloně. Hlavní část jednání proběhla na summitu v Cannes v červnu, kdy se střetli nad finančními otázkami zastánci jižní spolupráce se skupinou vedenou Německem, která upřednostňovala středoevropský projekt PHARE. Po dlouhém jednání se podařilo dosáhnout dohody s německým kancléřem Helmutem Kohlem. O to se zasloužil Felipe González, který během osobní schůzky Kohla přesvědčil širokým repertoárem svých vyjednávacích schopností a vysloužil si tak uznání mezi příznivci středomořské politiky. González argumentoval narůstající důležitostí jižní hranice EU a v klíčových momentech byl dostatečně pružný na to, aby ustoupil v otázce celkové sumy, která se měla pro Středomoří vyhradit. Na druhou stranu hrozil zablokováním východního rozšiřování, kdyby nebyly zároveň s jeho schválením zohledněny také potřeby jižních států EU.⁴⁴ Komise navrhovala částku 5,5 miliardy ECU pro Středomoří a 7 miliard ECU pro východní Evropu. Proti tomu se postavila Velká Británie s Holandskem a Dánskem, protože nesouhlasily s tak výraznou změnou poměru částek oproti předcházejícímu období. Nakonec byly schváleny finanční proporce s poměrem 3,5:5 v přepočtu na obyvatele, což znamenalo navýšení 22% pro Středomoří a pouze 8% pro východní Evropu.⁴⁵

Před konáním konference v Barceloně v listopadu 1995 probíhala zdlouhavá vyjednávání o asociační dohodě mezi ES a Marokem, a zároveň Španělsko tlačilo na dojednání smlouvy o rybolovu. Na vnitřní politické scéně s tehdy vzedmula vlna odporu podporovaná zemědělským lobby, která byla namířena proti chystanému spuštění Barcelonského procesu v důsledku půl roku trvající blokády španělské rybářské flotily, a tak španělský parlament hlasoval proti obsahu projednávané asociační dohody s Marokem. Za největší úspěch konference je možné považovat fakt, že se jí podařilo přivést ke stejnému jednacímu stolu i nepřátelené státy Sýrii, Libanon, Izrael a palestinské představitele, což se nepodařilo ani madridské mírové konferenci v roce 1991.⁴⁶ V Barceloně byl zaveden celoregionální pohled na problémy jižní hranice EU a zároveň bylo umožněno vést další jednání na multilaterální i na bilaterální úrovni, podpora subregionálních aktivit byla naopak vítána. Finanční nástroj pro EMP, MEDA, byl navíc doplněn o půjčky Evropské investiční banky (EIB). Plán vytvoření zóny volného obchodu pro průmyslové výrobky do roku 2010 byl ovšem přinejmenším částí členů vnímán jako pouze přechodný, protože jižní státy

⁴⁴ Barbé E., *Paradoxes of European Foreign Policy. Balancing Europe's eastern and southern dimensions*, p. 7.

⁴⁵ Whitman R., *Securing Europe's southern flank? A comparison of NATO, EU and WEU policies and objectives* (NATO Individual Research Fellowships 1997-1999), p. 33.

⁴⁶ Kavakas D., *Greece and Spain in European Foreign Policy : The Influence of Southern Member States in Common Foreign and Security Policy* (Aldershot, Ashgate, 2001), p. 68.

dlouhodobě požadovaly také uvolnění zemědělského trhu. Přestože zemědělství zůstalo mimo dohodu, jednalo se i tak o velký pokrok ve vzájemných vztazích, se kterým byla spojena také velká očekávání. Barcelonský proces se stal zastřešením pro řadu bilaterálních dohod mezi EU a jednotlivými partnerskými zeměmi, později se však ukázalo, že jejich vyjednávání zabrala nečekaně dlouhou dobu a reálné výsledky spolupráce zůstávaly minimální.

Osobní úspěch znamenalo spuštění EMP také pro ministra zahraničí Javiera Solanu, který působil na různých pozicích v Gonzálezově kabinetě již od roku 1982 a který předsedal barcelonské konferenci. O týden později, tedy 5. prosince 1995, se stal Generálním tajemníkem NATO, přestože na začátku 80. let vystupoval v souladu s tehdejší politikou PSOE proti členství Španělska v této organizaci. V rámci středomořského regionu se prosadil o rok později jiný španělský diplomat, Miguel Angel Moratinos⁴⁷, který byl nejprve v červnu jmenován španělským velvyslancem v Izraeli a poté se stal Zvláštním zástupcem EU pro Blízký východ.

⁴⁷ Miguel Ángel Moratinos je od roku 2004 ministrem zahraničí ve vládě José Luise R. Zapatera.

3.4 Propojení zájmů Španělska a Evropské unie

Vznik Euro-středomořského partnerství je výsledkem dlouhodobého záměru Španělska, který se podařilo prosadit v evropských kruzích. Ve své knize, která porovnává řecké a španělské působení v rámci SZBP, zdůrazňuje Dimitrios Kavakas velmi výraznou ochotu Španělska podílet se na vytváření konsenzu v institucích ES/EU, a to obzvláště v záležitostech zahraniční politiky, což dokládají mimo jiné dvě vyjádření k situaci v Západní Sahaře,⁴⁸ která vznikla na španělský podnět (7. září 1988 a 17. května 1991). V rámci utváření politických stanovisek bylo Španělsko vždy zastáncem federalistického přístupu a jeho nadšení pro spolupráci v evropských institucích kontrastovalo například právě s postojem Řecka, které se v citlivých otázkách během jednání striktně vyhýbalo jakýmkoliv ústupkům. Zdá se, že španělská diplomacie naopak využívala vyjednávání společných evropských postojů i k tomu, aby mohla upravit své dosavadní postoje bez újmy na reputaci a bez podrážděných reakcí, které by jinak takové jednání v jiném kontextu mohlo vyvolávat (Izrael, Západní Sahara).

Podle Kavakase byla nejdůležitější španělskou předností při jednání v evropských institucích ochota naplno respektovat daný rámec a podílet se na hledání shody s jasně deklarovanými úmysly. Účast na formování evropské zahraniční politiky tak umožnila Španělsku hrát významnou roli v procesu zlepšování spolupráce a navazování kontaktů napříč Středomořím, potřebných pro podporu stability a rozvoje. Dosáhlo totiž zahrnutí svých cílů do evropské agendy tím, že postupně dokázalo úspěšně propojit španělské zájmy s těmi evropskými. V daném období navíc díky německé náchylnosti k upřednostňování prostoru na východní hranici Evropské unie vynikl koncept tzv. *contrapartidas*, který požadoval vyvážení této politiky podporou Jihu. Na druhou stranu Kavakas zdůrazňuje výrazné změny, které doznala španělská administrativa během prvních let po vstupu do ES a které napomohly k získání její pozdější výkonnosti.⁴⁹ Tyto úvahy ho dovedly až k silnému tvrzení, že čím více se členský stát snaží sladit své zájmy s evropskými, tím větší vliv má v danou chvíli na jejich utváření.⁵⁰ Předpokladem pro regionální bezpečnost ze španělského pohledu byly dobré vztahy a spolupráce, důležitost hospodářského rozvoje a přesvědčení, že jakýkoliv spor může být vyřešen na příslušné úrovni dialogem a mírovým vyjednáváním.

⁴⁸ Kavakas D., *Greece and Spain in European Foreign Policy : The Influence of Southern Member States in Common Foreign and Security Policy*, p.62.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 147.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 151.

Proces vytváření Euro-středomořského partnerství Evropské unie z teoretické roviny zkoumá italská politoložka Federica Bicchi a formuluje hypotézu, podle níž se otevírá okno pro podobné příležitosti vždy, když je pocíťována existence nových politických a bezpečnostních výzev a rozšiřuje se tak nejistota.⁵¹ Pro naplnění tohoto okna (*policy window*) je nezbytností existence zprostředkovatele (*policy entrepreneur*), který naléhá na hledání vhodných řešení. Státy, které vystupují jako zprostředkovatelé, mají obvykle dobře definovaný hmotný zájem na dané problematice a zároveň do popředí staví symbolický cíl, aniž by přitom jasně specifikovaly svou představu ideálního řešení.⁵² Jako nové hrozby fungovaly v 90. letech islamismus, terorismus, alžírská krize a migrační proudy z Afriky. Za dané situace se Španělsku podařilo systematickou prací vytyčit téma středomořské spolupráce a také díky podpoře Francie toto téma dostalo podobu v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU.

„Socialisté byli tedy schopni využít EU jako prostředek k uskutečnění svých politických cílů, což mělo mnohokrát větší účinek, než v jaký mohla realisticky doufat jakákoliv jednostranná španělská iniciativa.“⁵³

⁵¹ Bicchi F., *Actors and factors in European foreign policy making*, (San Domenico, 2002), p. 9.

⁵² Bicchi F., *Actors and factors in European foreign policy making*, p. 12.

⁵³ Manners I. and Whitman R. (eds.), *Foreign Policies of Eu Member States* (Manchester, 2000), p. 121.

Závěr

Během období přechodu k demokracii se projevila komplikovaná povaha vztahů Španělska s arabskými severoafrickými zeměmi a v tomto období se rozhořely konflikty, které na dlouhou dobu dramaticky zvýšily mezinárodní napětí v západním Středomoří. Pokus o dekolonizaci Západní Sahary, který následoval těsně po smrti Franka a který byl vynucen především ze strany Maroka, znamenal pro španělskou diplomacii neúspěch, jehož důsledkem bylo výrazné zhoršení bezpečnostní situace i pro samotné Španělsko. Ani dnes, po více než třiceti letech, nebyl úspěšně stanoven mezinárodní status Západní Sahary tak, aby se na něm shodly všechny zúčastněné strany. Na konci 70. let se ovšem Španělsko muselo zabývat především vnitropolitickými problémy, a proto se vláda Adolfa Suáreze snažila své, do značné míry nedobrovolné, zapojení do regionálních konfliktů omezit. Španělsko muselo čelit nátlaku obou znesvářených států, Maroka a Alžírsku, a snažilo se především utišit jejich požadavky, které byly často namířené proti španělské teritoriální integritě (Ceuta a Melilla, Kanárské ostrovy). V těchto záležitostech existovala shoda mezi představiteli vlády i levicovou opozicí, ale dlouhodobý záměr středomořské politiky ještě nebyl stanoven.

Součástí změn, které přinesla vláda Felipe Gonzáleze, byla také nová, jasněji definovaná strategie v zahraniční politice. Španělským dlouhodobým záměrem se stala snaha o zabezpečení regionu pomocí multilateralizace jednání a zvyšování spolupráce mezi všemi zahrnutými státy. Ministr zahraničí Fernando Morán proto považoval za vhodné vytvořit základ společných zájmů, které by pomáhaly tlumit případné vzájemné konflikty. V první polovině 80. let se ale vzhledem k probíhajícím konfliktům nepodařilo tento záměr prosadit. Proto bylo v první řadě nezbytné, aby se utlumily probíhající konflikty, Španělsku nicméně chyběly prostředky, kterými by mohlo tento záměr uskutečnit. Jeho ekonomický vliv v regionu nebyl dost silný a naopak při uzavírání smluv o rybolovu s Marokem muselo Španělsko přijímat nepříliš výhodné obchodní podmínky. Aby mohlo lépe chránit své zájmy ve Středomoří, potřebovalo si zajistit širší podporu mezi evropskými zeměmi. Úsilí o vstup do ES mělo tedy i svůj středomořský rozměr a během vyjednávání o vstupu se Španělsko snažilo získat co nejvýhodnější ekonomické postavení v porovnání se státy Magrebu.

Jakmile Španělsko vstoupilo do ES, staly se jeho vnější obchodní styky součástí evropské politiky a řada pravomocí přešla na společné orgány ES. Španělsko se v následujících letech zaměřilo na posilování svého protagonismu v evropských záležitostech a vstup do ES také ovlivnil podobu jeho zahraniční politiky. Docházelo totiž k jejímu

sbližování s politikami ostatních evropských států, což se projevilo především navázáním diplomatických vztahů s Izraelem a dokončením vytěsnění tématu Západní Sahary ze španělské politiky (tato záležitost měla být nadále řešena na půdě OSN). Nezávisle na těchto událostech se zhoršily vztahy s Libyí, která byla především kvůli podpoře terorismu v 80. letech mezinárodním společenstvím postupně marginalizována.

Zesílenou španělskou aktivitu v rámci evropských institucí v druhé polovině vlády Felipe Gonzáleze charakterizuje mimo jiné i silný zahraničně-politický akcent. Španělská snaha o prosazení rozsáhlejší spolupráce se středomořskými státy v rámci druhého pilíře EU měla hned několik příčin:

V první řadě šlo o otázku bezpečnosti, která byla pro Španělsko oproti jiným evropským státům důležitější díky územím Ceuty a Melilly v Africe. Nicméně v širším pojetí byly hrozby spojené s nestabilitou na jižním břehu Středozemního moře stále citlivěji vnímány i dalšími státy, o což se zasloužili španělští politici tím, že na dané problémy soustavně upozorňovali. Španělští zástupci v Komisi ES/EU, Abel Matutes a Manuel Marín, sdíleli se španělskou vládou názor, že je nezbytné věnovat jižní hranici Evropy větší pozornost než doposud, a pracovali na jeho prosazení v evropských institucích. Navíc došlo v Perském zálivu k mezinárodní krizi a o rok později začala po vojenském převratu občanská válka v Alžírsku.

Dalším faktorem byla snaha o udržení přísunu ekonomických zdrojů pro jižní hranici EU a obavy z toho, že by se Španělsko mohlo stát opět politicky periferním státem, kterým bylo po značnou část 20. století. Španělsko mělo zvláštní postavení v EU, protože bylo třetím nejchudším členem v přepočtu HDP na obyvatele, ale zároveň mělo jako pátý největší stát dva zástupce v Komisi. Felipe González si získal na mezinárodní úrovni díky svým aktivitám značné renomé a Madrid v tomto období vystupňoval svůj evropský protagonismus. Diplomatická síla Španělska tedy *de facto* převýšila jeho skutečnou ekonomickou sílu a na evropské úrovni toho využila také k prosazování Euro-středomořského partnerství. Ekonomická záštita projektu ze strany EU byla nezbytná, protože měla velmi významnou roli na rozhodování jednotlivých států, které se měly připravované konference zúčastnit. Pro ně byla ekonomická složka programu nepochybně nejlákavější částí projektu a hlavním nástrojem se mělo stát vytvoření zóny volného obchodu k roku 2010.

Důležitým motivem vzniku Barcelonského procesu byla také proměna globální politické situace po konci Studené války. Konec soupeření Západu a Východu vnímalo Španělsko jako impuls k přesměrování pozornosti světové veřejnosti k problémům rozvojových států a k nerovnováze ve vztazích mezi Severem a Jihem. Právě Středomořím prochází jejich hranice a Španělsko bylo vzhledem ke své geografické poloze vystaveno vzrůstající

nestabilitě a především stále silnějším migračním proudům z rozvojových zemí.⁵⁴ Pomocí liberálních ekonomických reforem měl být v partnerských zemích EU podpořen ekonomický rozvoj, vytváření nových pracovních příležitostí a růst životní úrovně. Odstraňování propastného rozdílu v bohatství mělo být také jedním z prostředků posilování stability v regionu.

Pro Španělsko znamenalo spuštění EMP završení dlouholeté snahy o otevření dané problematiky v multilaterálním fóru a vláda Felipe Gonzáleze dosáhla tohoto cíle na podzim roku 1995. Po zahájení Barcelonského procesu se konaly na jaře roku 1996 ve Španělsku parlamentní volby, ve kterých zvítězila pod vedením José María Aznara do té doby opoziční strana Partido Popular. Aznar posléze sestavil koaliční vládu a nahradil tak po 14 letech Felipe Gonzáleze na postu předsedy vlády. Ministrem zahraničí se stal Abel Matutes a dalo se tedy očekávat, že středomořská agenda zůstane mezi preferencemi španělské diplomacie i v příštích letech. Přednostně se však vláda zabývala hospodářskou politikou, přípravami na zavedení jednotné evropské měny a bojem proti nezaměstnanosti a hlavním rozměrem vztahů Španělska a Magrebu se v těchto letech jednoznačně stal rostoucí objem migrace.

Během vlády Partido Popular byly změněny některé zahraničně-politické priority, což se projevilo i na vnitřním uspořádání ministerstva zahraničních věcí. Středomořská dimenze španělské politiky přešla do druhého plánu a byla posílena transatlantická spolupráce se Spojenými státy. Nejvýraznější španělskou aktivitou ve Středomoří bylo uspořádání páté Euro-středomořské konference ve Valencii na jaře roku 2002. V druhé polovině téhož roku konflikt o ostrůvek Perejil opět zvýraznil nejistou stabilitu vzájemných vztahů s Marokem. Výsledek voleb v roce 2004 dal zahraniční politice výrazně odlišný směr a zároveň se Španělsko opět pokusilo získat aktivnější roli ve Středomoří. Socialistická vláda José Luise R. Zapatera přerušila období, kdy se Španělsko přiklánělo k transatlantické spolupráci, a vrátila se zpět k definici španělských zájmů jako průsečíku Evropy, Latinské Ameriky a Středomoří. Evropskou unií byl rok 2005 vyhlášen Rokem Středomoří a jeho vyvrcholením se pak stala konference „Barcelona+10“. Neúčast nejvyšších představitelů většiny partnerských zemí poznamenala průběh jednání, ale podařilo se přijmout pětiletý pracovní plán a cílem zůstává vytvoření zóny volného obchodu v roce 2010, nicméně stále více se dohody zaměřují také na spolupráci v boji proti terorismu a ilegální migraci.

⁵⁴ Tento trend je zcela zřetelný po celý průběh 90. let, ale mnohem výrazněji se projevilo až na začátku třetího tisíciletí. Mezi roky 1996 a 2004 se počet přistěhovalců do Španělska zvýšil více než pětikrát z přibližně 600 tisíc na 3 miliony.

Resumé

This paper studies the development of the Spanish Mediterranean policy since a transition to democracy in the late 1970s until launching the Euro-Mediterranean Partnership in 1995. In the first part it argues that relations between Spain and Maghreb were worsened because of an unfinished and unsuccessful decolonization of Western Sahara. This was the reason for a consequent major conflict between Morocco and Algeria, which hasn't reached a final conclusion notwithstanding the later mediation of UN representatives. Spain intended to step aside because it was focusing on the transition to democracy and its involvement in the conflict endangered its territorial integrity (Ceuta and Melilla, Canarian independence movement).

The Felipe González government brought a new strategy towards the Mediterranean. The foreign minister Fernando Morán considered the previous Spanish policy quite inefficient and he proposed that the regional relations should be based on a multilateral cooperation. This cooperation was meant to create a base of common interests, that would prevent any future conflicts. Due to the international situation in the early 1980s, this strategy couldn't be pushed through and Spain had to search for an improvement of its bilateral relations, as it was explicitly shown during negotiations of fishing agreements with Morocco. Therefore in the first place, Spanish goal was to join the European Community and strengthen its economic growth. At the same time, Spain earned good reputation among European countries thanks to its obvious commitment for European affairs. Spanish foreign policy was certainly influenced by its European partners. Shortly after joining the Community, Spain established diplomatic relations with Israel and started to show more interest in the Middle East.

After the end of Cold War, Spain started to call for a creation of a multilateral and multifaceted Mediterranean policy and Spain participated in several international projects which focused on the Mediterranean at the beginning of 1990s. Finally Spain succeeded in putting it on EU agenda thanks to their cooperation with France and other southern member states and the Euro-Mediterranean Partnership was finally inaugurated on the Barcelona conference. The reasons for developing such a policy were basically the need of regional security, the east-south balancing of EC foreign relations and diminishing of North-South division.

Seznam použité literatury

Monografie:

Aliboni R., *European Security Across the Mediterranean* (Institute for Security Studies, Western European Union, March 1991).

Armero J. M., *Política Exterior de España en democracia* (Madrid, Espasa Calpe, 1989).

Barbé E., *Paradoxes of European Foreign Policy. Balancing Europe's eastern and southern dimensions, (paper)* (European University Institute, EUI Working Papers, No. 97/71).

Bicchi F., *Actors and factors in European foreign policy making* (San Domenico, 2002).

Gillespie R., *Spain and the Mediterranean: Developing a European Policy towards the South* (Houndmills, Macmillan, 2000).

Kavakas D., *Greece and Spain in European Foreign Policy : The Influence of Southern Member States in Common Foreign and Security Policy* (Aldershot, Ashgate, 2001).

Kovalski N., *The Mediterranean Process : Dimensions of the 90s* (Vienna, International Institute for Peace, Occasional Papers, No. 8, 1994).

Maxwell K., *The New Spain: From Isolation to Influence* (New York, Council on Foreign Relations, 1994).

Manners I. and Whitman R. (eds.), *Foreign Policies of EU Member States* (Manchester, 2000).

Tusell J. and Soto A. (eds.), *Historia de la transición (1975-1986)* (Madrid , Alianza, 1996).

Whitman R., *Securing Europe's southern flank? A comparison of NATO, EU and WEU policies and objectives* (NATO Individual Research Fellowships 1997-1999).

Články a studie:

Baixeras J., España y el Mediterráneo, 1989-1995, *Política Exterior*, No 51, 5/6 1996, pp. 149-162.

Barbé E., De la ingenuidad al pragmatismo: 10 años de participación española en la maquinaria diplomática europea, *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, núm. 34-35, 1996, pp. 9-30.

Barbé E., La política española de seguridad en la Nueva Europa: Dimensión mediterránea e instrumentos europeos, *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, núm. 26, 1993, pp. 77-96.

Barbé E., The Barcelona Conference: A Launching Pad of a Process, *Mediterranean politics*, 1-2, pp. 25-42.

Barbé E., *Spain and CFSP: The emergence of a „major player“?*, in Gillespie R. and Youngs R. (eds.) *Spain: The European and International Challenges (Mediterranean Politics, vol. 5, summer 2000 & Frank Cass, 2000)*, pp. 44-63.

Barber C., Creating a Mediterranean Community: Euro-Maghrebi Cooperation, *Mediterranean Quarterly*, Fall 1998, pp. 159-172.

Bin A., Multilateral Diplomacy in the Mediterranean, *Mediterranean Quarterly*, 8 (3), 1997, pp. 57-75.

Damis J., Morocco and the Western Sahara, *Current History*, April 1990, 89, pp. 165-186.

Darnton J., Spain's Struggling Fishermen, *New York Times (Late Edition (East Coast))*, New York, N.Y., 24 Oct 1983. p. D.7.

Gillespie R., Spain and the Mediterranean: Southern Sensitivity, European Aspirations, *Mediterranean Politics*, 1-2 (Autumn 1996), pp. 193-211.

Gillespie R., Spain's Pursuit of Security in the Western Mediterranean, *European Security*, Vol. 11, No.2, Summer 2002, pp. 48-74.

Gillespie R., Spanish Protagonismo and the Euro-Med Partnership Initiative, *Mediterranean Politics*, No 2, 1997, pp.33-48.

Hadas S., España e Izrael, *Política Exterior*, Vol. 6, N° 30, 1992, pp. 191-206.

Howe M., Spain's King Pleads for 3d World, *New York Times (Late Edition (East Coast))*, New York, N.Y., Oct 8, 1991, p. A.6.

Labatut B., Les politiques méditerranéennes de l'Espagne à la recherche d'un équilibre entrée l'impératif de la sécurité et l'étiqne de l'interdépendance, *Revue Études intwernationales*, volume XXVI, No 2, June 1995, pp. 315-327.

Leontidou L., *The Boundaries of Europe: Deconstructing Three Regional Narratives, Identities: Global Studies in Culture and Power*, 11, 2004, pp. 593-617.

Martín Muñoz G., *De Barcelona a Marsella* in Palomares Lerma G. (ed.), *Política de seguridad de la Unión Europea* (Valencia, Tirant lo Blanch, Madrid, Instituto Universitario General Gutiérrez Mellado, 2002).

Maxwell K., Spain's Transition to Democracy: A Model for Eastern Europe?, *Proceedings of the Academy of Political Science*, 38, 1, 1991, pp. 35-49.

Niblock T., *North-south socio-economic relations in the mediterranean* in Aliboni R. and Joffé G. and Niblock T. (eds.), *Security challenges in the Mediteranean region* (London, Frank Cass, 1996), pp. 121-127.

Núñez Villaverde J. A., *The Mediterranean: A Firm Priority of Spanish Foreign Policy?*, in Gillespie R. and Youngs R. (eds.), *Spain: The European and International Challenges* (London, Frank Cass, 2001), pp. 129-147.

Pace M., The Ugly Duckling of Europe: The Mediterranean in the Foreign Policy of the

European Union, *Journal of European Area Studies*, Vol.10, No 2, 2002, pp. 189-210.

Riding A., Evolution in Europe; 4 European Nations Planning a New Focus on North Africa *Times, Special to The New York. New York Times (Late Edition (East Coast))*, New York, N.Y., Jul 30, 1990. p. A.6.

Salomón M., *Spain: Scope enlargement towards the Arab World and the Maghreb*, in Algieri F. and Regelsberger E. (eds.), *Synergy at Work. Spain and Portugal in European Foreign Policy* (Bonn, Europa Union Verlag, 1996), pp. 91-110.

Segal A., Spain and the Middle East, *The Middle East Journal*, Spring 1991, 45, 2, pp. 250-264.

Sueiro Seoane S., La política mediterránea, *AYER* 49, 2003, pp. 185-202.

The Middle East Talks; Spain Is a Willing Host to Mideast Talks. *New York Times (Late Edition (East Coast))*, New York, N.Y., 26 Oct 1991.

Thieux L., Argelia: inmovilismo político, dependencia económica y tensiones sociales, *Papeles de Cuestiones Internacionales*, nº 81, Spring 2003, pp. 73-80.

Youngs R., European approaches to security in the Mediterranean, *The Middle East Journal*, Washington, Summer 2003, Vol. 57, Iss. 3, pp. 414-431.

Internetové zdroje:

Aliboni R., *Including Libya? EU, Arab World and the US*, Documenti IAI 0100, 26 Nov 2006, available at www.mafhoum.com/press2/80P4.htm.

Bicchi F., *The European Origins of Euro-Mediterranean Practices*, 16 Mar 2006, available at repositories.cdlib.org/ies/040612.

Del Campo S., *La opinión pública española y la política exterior. Informe INCIPE. 1998*, 16 Mar 2006, available at www.incipe.org/INFORME_INCIPLE_1998.pdf.

Faria F. and Vasconcelos A., *Security in Northern Africa: Ambiguity and Reality*, 20 Mar 2006, available at www.iss-eu.org/chaillet/chai25e.html.

González Campos J.D., *Las pretensiones de Marruecos sobre los territorios españoles en el Norte de África*, 14 Feb 2006, available at www.realinstitutoelcano.org/documentos/98.asp.

Lacleta Muñoz J.M., *Las fronteras de España en el mar*, 14 Feb 2006, available at www.realinstitutoelcano.org/documentos/121.asp.

López García B. and Larramendi M.H., *España y el Norte de África: hacia una “estabilidad dinámica”*, 26 Nov 2006, available at www.realinstitutoelcano.org/publicaciones/47.asp.

Navarro Gonzalez A., *La Comunidad Europea, el Magreb y España*, 5 Jan 2006, available at www.incipe.org/ensayo4.htm.

Palou J., *El concepto de potencia media. Los casos de España y México*, 24 Nov 2005, available at www.cidob.org/castellano/publicaciones/Afers/26palou.cfm.

Powell Ch., *La dimensión exterior de la transición española*, 26 Nov 2006, available at www.cidob.org/catalan/publicaciones/Afers/26powell.cfm.

Romero Bartumeus L., *La relevancia de estrecho en el planeamiento estratégico español*, 20 Mar 2006, available at www.realinstitutoelcano.org/analisis/630.asp.

Vaquer i Fanés J., *Assessing Europeanisation: Spain and EC-Morocco fisheries negotiations*, 14 Feb 2006, available at web.uvic.ca/ecsac/toronto/papers/on/line/pdf/3D-jfanés.pdf.

Westendorp C., *La política exterior de España: Las prioridades permanentes y nuevos desafíos*, 5 Jan 2006, available at www.incipe.org/ENSAYO9.PDF.

Příloha č. 1: Zakládající státy Euro-středomořského partnerství v roce 1995. (EN)

<http://ec.europa.eu/environment/smap/politic.htm>

Příloha č. 2: Tabulka – srovnání vybraných států regionu

	Populace v milionech (1991)	Průměrný přírůstek počtu obyvatel mezi 1970 a 1991 (v procentech)	HDP na obyvatele v US dolarech (1991)
Alžírsko	25,6	3	1714
Egypt	55,6	2,3	566
Izrael	4,87	2,4	12139
Jordánsko	4,11	2,8	4074
Libanon	2,7	0,6	3624
Lybie	4,9		
Maroko	25,6	2,5	1077
Sýrie	12,8	3,5	2126
Tunisko	8,2	2,3	1603
Francie	56,9	0,5	20992
Itálie	57,7	0,3	19919
Portugalsko	9,8	0,4	6955
Španělsko	39	0,7	13518

Zdroj: Sid Ahmed A., *El Mediterráneo, de la integración a la fragmentación. Los intercambios de la Antigüedad a nuestros días* (CIDOB, Barcelona, 1998).